

Žanrovske karakteristike izabranih djela Anđelke Martić

Kolar, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:708173>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Dora Kolar

**ŽANROVSKE KARAKTERISTIKE IZABRANIH
DJELA ANĐELKE MARTIĆ**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

PREDMET: Suvremene književne teorije u dječjoj književnosti

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Dora Kolar

TEMA DIPLOMSKOGA RADA: Žanrovske karakteristike izabranih djela Anđelke Martić

Mentorica: dr. sc. Diana Zalar

Zagreb, rujan 2020.

SADRŽAJ:

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. O SPISATELJICI ANĐELKI MARTIĆ	4
2.1. ŽIVOT I ODRASTENJE	4
2.2. DJELA	7
3. STVARNI ŽIVOT KAO INSPIRACIJA	9
3.1. RATNA POZADINA.....	9
3.2. DJETINJSTVO.....	12
4. ZNAČAJ ŠUME	15
5. TRI FAZE STVARALAŠTVA ANĐELKE MARTIĆ	20
5.1. RATNA FAZA	20
5.1.1. KARAKTERISTIKE IZABRANIH DJELA	21
5.1.2. KARAKTERISTIKE LIKOVA	24
5.2. FAZA U KOJOJ SE SPISATELJICA BAVILA VLASTITM DJETINJSTVOM	30
5.2.1. KARAKTERISTIKE IZABRANIH DJELA	30
5.2.2. KARAKTERISTIKE LIKOVA	33
5.3. FANTASTIČNA FAZA	37
5.3.1. KARAKTERISTIKE IZABRANIH DJELA	38
5.3.2. KARAKTERISTIKE LIKOVA	39
6. NAGRADE	42
7. ZAKLJUČAK	43
LITERATURA	44
Izjava o izvornosti diplomskog rada	45

SAŽETAK

Sadržaj ovog rada uključuje biografske bilješke o hrvatskoj spisateljici Anđelki Martić. Osim biografije opisane su i faze njenog književnog stvaralaštva i analizirana su spisateljičina izabrana djela. Anđelka Martić je svoj književni rad započela vrlo rano, stoga je opus njenih djela, a i faza u kojima je pisala, šarolik.

Anđelka Martić se prvi puta u dječjoj književnosti pojavljuje s djelom „Mali konjovodac“. Prije toga je pisala za razne časopise, a ponajviše je pisala o ratnim izvještavanjima za vrijeme Drugog svjetskog rata. Njeno najznačajnije djelo je dječji roman „Pirgo“ za koje je dobila brojne nagrade. Oba spomenuta djela spadaju u njenu prvu, odnosno ratnu fazu stvaralaštva. S obzirom da je i sama sudjelovala u ratu, potreba za iznošenjem ratnih motiva bila je velika. Nakon ratne faze, slijedi faza u kojoj je spisateljica pisala o događajima iz svog djetinjstva. Karakteristično za obje faze su realistični prikazi događaja, jer je većinu svojih djela Anđelka pisala prema stvarnim događajima koje je doživjela ili čula, te ljudima koje je upoznala. Samim time iz djela možemo vidjeti autobiografske elemente, koji nam daju uvid u sam spisateljičin život. Kada je iskoristila sve ratne motive i motive iz djetinjstva, Anđelka se upustila u pisanje fantastičnih djela. Njene zadnje dvije zbirke priča su bajke s fantastičnim likovima i događajima. Spisateljica se ovime odmaknula od realističnih motiva i prepustila se vlastitoj mašti.

Anđelka Martić je svoj književni rad podredila utjecaju okoline i ljudi s kojima je bila okružena. Najbolje se snalazila u faktografskom iznošenju, kojim je i započela svoje spisateljske dane, a ono je prati sve do zadnje faze stvaralaštva. Element koji spaja sve navedene faze su lirski opisi šume koju je još od djetinjstva voljela i cijenila, a nalaze se gotovo u svim njenim djelima.

Ključni pojmovi: Anđelka Martić, književno stvaralaštvo, ratna faza, faza temeljena na djetinjstvu, fantastična faza

SUMMARY

GENRE CHARACTERISTICS OF SELECTED WORKS BY ANDELKA MARTIĆ

The content of this thesis includes biographical notes on the Croatian writer Anđelka Martić. In addition to her biography, the stages of her literary work are also described and the writer's selected works are analyzed. Anđelka Martić started her literary work very early, so the opus of her works, as well as the phases in which she wrote, are various.

Anđelka Martić appears for the first time in children's literature with the work called "Little Horseman". Prior to that, she wrote for various magazines, mostly war reports during World War II. Her most significant work is the children's novel "Pirgo", for which she received numerous awards. Both mentioned works belong to her first, that is war phase of creation. Since the writer herself took part in the war, she had the need to present war motives in her works. The war phase is followed by a phase in which the writer wrote about the events of her childhood. Characteristic features of both phases are realistic descriptions of events, because her works are mostly based on real events she experienced or heard, and the people she met. Thus, we can see autobiographical elements in her work, which give us an insight into the writer's life. After this phases, which included mostly war and childhood motives, Anđelka started writing fantasy literature. Her last two collections of stories are fairy tales with fantastic characters and events. With this, the writer moved away from realistic motives and indulged in her own imagination.

Anđelka Martić subordinated her literary work to the influence of the environment and the people she was surrounded by. She managed best in factual presentation, with which she began her writing days, and it followed her until the last phase of her work. The element that connects all these phases are the lyrical descriptions of the forest, which she loved and appreciated since childhood, and are found in almost all of her works.

Key words: Anđelka Martić, literary creation, war phase, childhood phase, fantasy phase

1. UVOD

Anđelka Martić je već od djetinjstva pokazivala ljubav prema pisanoj riječi. Težak život u neimaštini donio joj je potrebu za vlastitim izražavanjem. Tako je nekoliko godina kasnije, hrvatska dječja književnost bila obogaćena za još jednog pisca.

Anđelkina prva djela bila su često na meti kritika zbog ratne tematike kojom se tada bavila. Pisati za vrijeme i netom nakon rata, nije isto kao pisanje o ratu nakon što prođe neko izvjesno vrijeme. Jednako je i sa čitanjem ratnih djela, osobito ako su vezana uz djecu. S obzirom da je i sama sudjelovala u ratu, tadašnja su joj djela ispunjena emocijama i ratnim motivima, koji su današnjem čitatelju nezamislivi. Poput djece koja su spremna poginuti za svoju zemlju ili ubiti neprijatelja. Ipak ratno djelo koje se izdvaja od njenih ostalih je dječji roman „Pirgo“, po kojem je Anđelka ostala zapamćena. Iako je ratne tematike, autorica je uspjela rat staviti tek u pozadinu priče, dok je u prvom planu topla priča o prijateljstvu laneta i dječaka. „Pirgo“ je bio među Anđelkinim prvim djelima, pa si je sama autorica postavila visoku ljestvicu vrlo rano. Kasnija djela nisu toliko dolazila do izražaja (Težak, 2008).

Iako je ratna faza Anđelkina stvaralaštva bila najplodonosnija, veliki broj njenih djela nastao je i u fazi u kojoj je pisala o vlastitom djetinjstvu. Djela iz ove faze odišu toplinom jer spisateljica svoje likove opisuje s puno ljubavi. Nakon ratne, ova faza donosi radost, jer ima brojne duhovite elemente koji su prilagođeni dječjim čitateljima. U ovoj fazi primjećujemo od kuda dolazi spisateljčina fasciniranost šumom, koja se privlači kroz njena brojna djela.

Treća nam faza donosi fantastična djela, u kojima je spisateljica izrazila svoju maštu i sposobnost za stvaranjem novih čarobnih likova, koji sa sobom nose brojne pouke. Jedna od priča iz ove faze bila je i poticaj za pisanje ovog rada. Mnogo o mašti i stvaranju priča, Anđelka je još od malih nogu pokupila od svoga djeda, no više o tome u nastavku rada.

2. O SPISATELJICI ANĐELKI MARTIĆ

2.1. ŽIVOT I ODRASTENJE

Anđelka Martić, rođena je u Zagrebu 1. Svibnja 1924. godine. Odrastala je s majkom, ocem, mlađom sestrom i starijim bratom. Bila je vesela djevojčica puna života i spremna za razne dogodovštine. Više od svega voljela je čitati, stvarati i slušati priče, ali i igrati se. Iako su odrastali u siromaštvu, uvijek je pronalazila način za zabavu i veselje.

Spisateljicu je pogodila velika tuga, kada joj je u dobi od devet godina umro otac. Majka je morala preuzeti brigu o obitelji. Utjehu u ovom teškom periodu djetinjstva pružila joj je učiteljica koja ju je ohrabivala u njenom književnom stvaranju. Osiguravala joj je knjige i poticala na čitanje. Na žalost, ubrzo je umrla i učiteljica, što je tada malu Anđelku shrvalo. Nakon toga su djeca u razredu bila zadužena da napišu sastavak pod nazivom „Moja učiteljica“. Anđelkin je sastavak bio odabran za časopis „Dom i škola“ jer je bio najtopliji i najiskreniji. Bio je to njen prvi objavljeni rad (Brešić, 1997).

Anđelka je sudjelovala u svim školskim predstavama i svečanostima, bilo glumom, bilo recitiranjem stihova. Veselila se tome i rado je stvarala nove stihove. Često je poslije nastave odlazila u „Gradsko dječje sklonište“ gdje su mogla učiti, igrati se i hraniti djeca iz siromašnih obitelji. Takva je skloništa imala gotovo svaka osnovna škola u gradu Zagrebu. Djeca iz skloništa su kroz godinu sudjelovala u izvođenju predstava u kojima je Anđelka rado sudjelovala. U desetoj godini objavljeni su joj prvi stihovi na dječjoj stranici „Jutarnjeg lista“, a u višim razredima osnovne škole objavljivala je svoje pjesme u časopisu za mladež „Osvit“.

Veliku važnost u ostvarivanju Anđelke kao književne umjetnice u najranijoj dobi imali su njezin brat Ivica i djed. Ivica bi je poticao da piše priče i svoje doživljaje, a on bi radio ilustracije. Tako su nastale Anđelkine prve „knjige“ napravljene od slijepljenih listića papira s Anđelkinim tekstovima i Ivičinim ilustracijama. Ljeta su često provodili s bakom i djedom u Bizeljskom. To je bilo selo okruženo prirodom i šumom iz koje je Anđelka dobila najviše inspiracije za svoje buduća djela. Djed joj je često pričao priče u kojima je uživala i upijala svaku njegovu riječ. Upravo je tu sposobnost stvaranja priča preuzela od njega. Zgode sa života na selu i djedovim pričama Anđelka je kasnije, između ostalih, pretočila u svoju knjigu „Djedica pričalo i čarobni vrutak“.

Nakon što je Anđelki rat odnio brata Ivicu, pridružila se partizanskom pokretu. Za vrijeme rata objavljivane su joj pjesme i crtice u brigadnim i divizijskim listovima. Njezine je radove zapazio Vladimir Nazor pa je predložio da ju se pozove na 1. Kongres kulturnih i književnih radnika Hrvatske. Anđelka je preko Papuka pješačila punih petnaest dana kako bi stigla na kongres u Topuskom. S obzirom na ratna zbivanja, kongres je bio odgođen i u malim skupinama morali krenuti prema Petrovoj gori. Na putu se susrela s raznim dogodovštinama, koje je kasnije prenijela u svoja dijela. Radovi su joj bili zapaženi pa je postala ratni dopisnik 28. Slavonske udarne divizije, a po oslobođenju Beograda član redakcije lista prve armije „Za pobjedu“.

Nakon rata se vratila u Zagreb gdje je počela pisati za „Vjesnik“. Svoje iskustvo rada u „Vjesniku“ opisala je u svojoj autobiografiji:

„ U Vjesniku sam počela kao suradnik u gradskoj rubrici. Pisala sam kratke članke o tome što se zbiva u gradu, odlazila na neke sastanke, ali to mi nije bilo mnogo zanimljivo, jer ja sam pisala već i ozbiljnije priloge. Kao ratnom dopisniku Armije objavljivane su mi dulje reportaže, intervjui, pjesme, pa i jedna priča. No, ubrzo su se na stranica Vjesnika pojavile moje literarne crtice- sjećanja iz rata, tiskane na vidnom mjestu ili uokvirene. U to vrijeme počeo je izlaziti Vjesnik u srijedu , pa sam i za njega pisala reportaže. Sada sam bila zadovoljna“ (Brešić, 1997; str. 1308).

Osim u Vjesniku, Anđelka Martić, pisala je i za tjednik Omladinski borac, na prijedlog glavnog urednika Zlatka Glika. Posebno joj se svidio ovaj posao jer je dobila slobodu da piše o čemu želi i na koji način želi. Također je mogla putovati i upoznavati nove ljude. Anđelka je u to vrijeme mislila da će književnost u njezinom životu biti u drugom planu, dok će novinarstvo biti u prvom. No ipak se dogodilo drugačije. U to je vrijeme poslala na natječaj svoju priču „Novi razgovori“ za koju je dobila nagradu. Priča je tiskana u prvom broju časopisa za književnost i kulturna pitanja „Izvor“ , koji je počeo izlaziti u Zagrebu 1948. godine. Kasnije je ista priča bila objavljena u knjizi „Proza mladih“, što je za Anđelku značilo početak ulaska u književnost (Brešić, 1997).

Na prijedlog Grigora Viteza, napisala je prvu priču za djecu „Mali konjovodac“ za dječji časopis „Pionir“. Ideja za priču joj je došla kada je razmišljala o hrabrim djevojčicama i dječacima u vrijeme rata. Priča se svidjela Grigoru Vitezu, te ju je potaknuo da napiše još priča za njegov časopis. Nakon što je izašla šesta priča, Vitez ih je odlučio ukomponirati u knjigu pod nazivom „Mali konjovodac i druge priče“. Bio je tada urednik izdavačke kuće „Novo pokoljenje“, a knjiga je izašla 1951. godine. Bila je to ujedno i prva Anđelkina knjiga. To je bila tek prva u nizu knjiga, koja se temeljila na Anđelkinim doživljajima iz vlastitog

života. Voljela je pisati o onome što joj je poznato i blisko, pa se u tome najbolje snalazila. Stvarni život joj je često poslužio kao inspiracija za djela, no o tome više u idućem poglavlju.

Iduća Anđelkina knjiga značajan je doprinos hrvatskoj dječjoj književnosti. Kao i većinu svojih dijela Anđelka je i „Pirga“ pisala prema onome što je stvarno doživjela. Glavni junaci priče su zaista i postojali. Bili su to dječak Željko, kojeg je Anđelka upoznala na Papuku i njegovo lanje koje je dječak spasio u šumi. U pozadini priče ratna je tematika, što je bilo karakteristično za to vrijeme. Knjiga je najprije izdana u Hrvatskoj 1953. godine, a ubrzo nakon toga bila je tiskana u svim zemljama bivše Jugoslavije. Prevedena je na slovenski, poljski, makedonski, talijanski, mađarski, ruski, češki i albanski. Knjiga je izdana u 37 izdanja, a tiskana je u više od 300.000 primjeraka. Do 1992. „Pirgo“ je bio obavezna školska lektira, negdje za treći, a negdje za četvrti razred. Po knjizi su bili snimljeni i crtani i igrani filmovi za školsku televiziju. Izvođene su i predstave u kazalištu lutaka. Za ovo je djelo Anđelka dobila niz nagrada ali najznačajniji je „Orden osmjeha“ koji su joj dodijelila djeca Poljske. Bila je prva spisateljica u svijetu koja je dobila ovaj orden izvan granica Poljske.

Na prijedlog pisaca Josipa Pavičića i Mate Lovraka, Anđelka je primljena u Društvo hrvatskih književnika. Samim time je uvrštena u red naših istaknutih književnika. Uz pisanje svojih djela, kojih je bilo sve više, Anđelka se bavila i prevođenjem djela sa slovenskog jezika. Kako je broj njenih djela rastao, bila je sve poznatija i prihvaćena od strane djece. Često je obilazila škole, vrtiće, dječje domove i bolnice, knjižnice, odgojne ustanove za mladež i sl. kako je to i uobičavalo u ono vrijeme, osobito kod dječjih pisaca. Uživala je u tome i obišla je gotovo sve tadašnje škole u Hrvatskoj. Voljela je razgovarati s djecom i odgovarati na njihova brojna pitanja. Posjetila je i našu djecu u Münchenu, Budimpešti, Mohaću, a bila je i gost Ministarstva prosvjete i izdavačke kuće „Nasza ksigarnia“ u Varšavi. Također je bila i delegat na Kongresu svjetskih pisaca za djecu u Pragu.

Značajno razdoblje za Anđelku Martić bilo je deset godina (1962-1972) koje je provela kao glavni i odgovorni urednik časopisa za djecu „Radost“, te izdavačke kuće „Naša djeca“. Na tu je poziciju došla na prijedlog glavnog urednika Gustava Krkleca i akademskog slikara Vilka Gliha-Selana. U to je vrijeme surađivala s raznim književnicima, slikarima, pedagogima, liječnicima. Poticala je nove pisce na razvoj karijere predstavljajući njihova djela u svom časopisu. Mnogi pisci koji su pisali samo za djecu, okušali su se i u pisanju za djecu, a mnogi od njih postali su i veoma uspješni i cijenjeni. Osim što je radila na uređivanju i objavljivanju „Radosti“, Anđelka je sa svojim kolegama radila na uređenju i tiskanju niza

slikovnica s tekstovima poznatih književnika i slikara. Jednom su prilikom surađivali i s nobelovcem Ivom Andrićem kojeg su pridobili da napiše tekst za slikovnicu. Iako se do sada nije susretao s pisanjem za djecu, Andrić je pristao na njihov prijedlog. Napisao je nekoliko kratkih priča iz svog djetinjstva, kojima je dao naslov „Priče iz djetinjstva“.

Gustav Krklec je opisao Anđelkin stil pisanja:

„ Prirođena darovitost zapažanja ljepote prirode, suptilno doživljavanje psihe čovjeka, a osobito djece, bogata umjetnička fantazija i inventivnost stvorile su je pravim slikarom pejzaža, ljudi i djece u našoj poslijeratnoj književnosti. Posebno treba istaknuti način psihološkog i analitičkog prilaganja razvoju radnje od radosnih i sretnih do tužnih, dramatičnih i uzbudljivih doživljaja, u čemu je postigla svoju osebujnu književnu formu izražavanja. Upravo tom subjektivnom literarnom formom izražavanja toliko bliskom djeci, Anđelka Martić uvrstila se u red naših najistaknutijih pripovjedača za djecu“ (Martić, 1973; str. 79).

2.2. DJELA

Prva knjiga koju je spisateljica Anđelka Martić napisala bila je „Mali konjovodac i druge priče“ koja je izdana 1951. godine. To je knjiga kojom je Anđelka ušla u područje književnosti. Iako nije bila sigurna u svoje sposobnosti pisanja za djecu, ispostavilo se da se vrlo dobro snalazi u pisanju onoga što je i sama doživjela. Tako je ovo djelo bilo inspirirano djecom koja su se susrela s teškoćama rata. Druga knjiga koju je napisala bila je „Pirgo“ koja je prvi put izdana 1953. godine. Ovo je djelo doživjelo veliki uspjeh, te je proslavilo svoju autoricu. Anđelka je tada bila uvrštena među najistaknutije pisce toga doba. Inspiracija za ovu knjigu bio je dječak Željko i njegovo lane za koje se brinuo tijekom rata. „Pirga“ je na slovenski preveo Tit Vidmar 1955., na poljski Marija Krukowska, bio je preveden na albanski bez naznake prevoditelja 1963., na makedonski ga je preveo Cvetan Stanoevski, na mađarski Nagy Iren 1965., na talijanski jezik Mario Schiavato 1973. Nakon toga slijede djela koja je Anđelka napisala 1956. godine, a to su „Jezero na planini“ i „Bjelko“, koje je Janez Gradišnik preveo na slovenski, te djelo „Vuk na voćinskoj cesti“. Ova su Anđelkina djela, kao i mnoga druga, inspirirana ratnim događajima jer je i sama dio svog života provela u ratu na strani partizanskog pokreta. Anđelka je 1958. godine izdala knjigu pod naslovom „U vihoru“, te 1960. godine djelo „Dječak i šuma“. Djelo „Kurir Dragan i njegovo konjče“ izdano je 1961. godine, a na slovenski ga je preveo Severin Šali. Te iste godine je Anđelka izdala svoje prvo i jedino djelo za odrasle pod nazivom „Neugasivi životi“. Zatim slijedi djelo „Mali borac“ koje

je izdano 1964. godine. Djelo „Radovanov dar“ iz 1965. godine tiskano je na jezicima naroda i narodnosti bivših jugoslavenskih republika. Iste godine, Anđelka je izdala knjigu „Velika hrabrost“, koju je na bugarski preveo Simeon Vladimirov. Anđelka Martić je voljela u svoja djela unijeti dio sebe, odnosno dio onoga što je i sama doživjela. U naredna je četiri djela uglavnom pisala o događajima koje je proživjela i ljudima koje je kroz život upoznala a na nju su ostavili trag. Tako je 1968. godine napisala knjigu „Proljeće, mama i ja“ u kojoj su kratke priče o ljudima i događajima iz njenog djetinjstva. To je djelo, 1971. godine, na poljski jezik prevela Danuta Cirlić-Straszynska. 1971. godine napisala je djelo „Baba Kata“ u spomen na ženu koja se često brinula o njoj i njenoj obitelji. Navedeno je djelo na poljski preveo Muriel Kordowicz 1981. godine. Posebne doživljaje Anđelkinog djetinjstva možemo razaznati u djelu „Djedica pričalo i čarobni vrutak“ koje je izdano 1977. godine. U ovom djelu Anđelka opisuje kako su izgledala njena ljeta koja je provodila s bakom i djedom na selu, te dogodovštine koje je doživjela sa svojim prijateljima. Knjiga „Šašavi dan“ iz 1978. godine, sadrži priče koje su vezane za razne događaje iz Anđelkina djetinjstva. 1985. godine izlazi djelo „Mali konjovodac“, izdanje koje sadrži četiri priče iz knjige „Mali konjovodac i druge priče“ iz 1951. godine i devet novih priča. 1989. godine izlazi djelo pod nazivom „Zarobljenik šumske kuće“ u kojem opisuje šumu iz vlastite perspektive. 2002. godina za Anđelku predstavlja preokret u njezinom književnom stilu. Donosi nam dvije knjige bajki „Tri lisice i šumski car“, te „Dječak div“. Navedena su djela prepuna fantastičnih elemenata i neobičnih biča, koja nam donose razne pouke. Osim što je napisala veliki broj svojih djela, Anđelka je i mnoga djela prevela sa slovenskog jezika.

3. STVARNI ŽIVOT KAO INSPIRACIJA

Svakom je piscu potrebna inspiracija kako bi stvorili svoje djelo. Dok su neki pisci inspiraciju pronašli u drugim djelima, umjetnostima i slično, Anđelka Martić je svoju inspiraciju pronašla u vlastitom životu. Još kao mlada, proživjela je brojne značajne događaje, koji su na njoj ostavili trag. Upravo je te događaje, Anđelka pretočila u pisanu riječ. Naravno to nisu događaji sami po sebi već i ljudi koji su za njih vezani. Ti su ljudi, osim u Anđelkinim sjećanjima, sada ovjekovječeni i u njenim djelima. Dvije su faze Anđelkina stvaralaštva inspirirane stvarnim događajima iz njezina života. Prva je faza ona s ratnom pozadinom, koja je znatno obilježila njezin život. Druga je ona nevina i sretna faza u kojoj se Anđelka prisjeća svog djetinjstva i njoj dragih ljudi.

3.1. RATNA POZADINA

Ratna faza Anđelkina života započinje za nju traumatičnim događajem, kada joj je rat odnio njenog voljenog brata Ivicu. Za Anđelku je to bio veoma bolan period života jer je nakon smrti oca, upravo Ivica za nju bio veliki oslonac u životu. Ovaj nemili događaj, potaknuo ju je da se pridruži partizanskom pokretu. Zaokupljena ratom i sjećanjima na njega, Anđelka se u svojim prvim djelima zadržavala na ratnoj tematici. Te su priče usmjerene na dječje doživljaje rata i ratnih zbivanja, te samo sudjelovanje djece u tim događajima. Ona su u najranijoj dobi bila prisiljena suočiti se sa strašnim prizorima i stradavanjima, te je njihovo djetinjstvo bilo uskraćeno. Anđelka nam u svojim djelima pokušava što zornije prikazati doživljaje djece u tom strašnom razdoblju. Jedna od jezivih činjenica koje navodi u svojim djelima, je ta da djeca već od rane dobi prepoznaju zvukove raznih oružja, koji im utjeruju strah u kosti. Isto tako neka su djeca ostala i bez oba roditelja, te su bila prepuštena na milost i nemilost drugima. Starija su djeca služila kao kuriri, odnosno prenosioци poruka i zaliha vojnicima. Često su i stradavali na ovakvim zadacima. Anđelka ih u svojim djelima prikazuje kao male junake, koji su bili ponosni na posao koji obavljaju i zadatke koje su dobivali.

Rat je na Anđelku ostavio velik trag, stoga njena brojna djela imaju ratnu pozadinu priče. Ono što je proživjela za vrijeme rata, Anđelka je pretočila na papir. Započela je sa zapisivanjem ratnih događaja, koji su je doveli do pozicije ratnog dopisnika. Već ovdje možemo uočiti da ju je rat inspirirao u pisanju. Voljela je zapisivati što je uočavala oko sebe, a toga je bilo mnogo, s obzirom na to da je pješice prošla veliki dio države s ostalom vojnom trupom.

Njezin je tadašnji rad bio zapažen, stoga je pozvana na 1. Kongres kulturnih i književnih radnika Hrvatske. Anđelka je do kongresa pješačila petnaest dana preko Papuka. Ispostavilo se da je kongres bio odgođen zbog bombardiranja. Kada su se sastali uzvanici kongresa, u malim su se skupinama kretali šumom. Anđelka je zaostala za drugima i na putu do ostalih dogodio joj se neobičan događaj kojeg je opisala u Autobiografiji hrvatskih pisaca:

„ Iznenada sam pod jednim grmom ugledala posve onemoćalu mladu ženu. Pored nje na malo prostirci ležalo je sićušno novorođenče. Objasnila mi je da je dijete rodila tog jutra, neposredno prije negoli su Čerkezi upali u selo, pa je među posljednjima izmakla iz njega. Iznurena porodom, nije mogla sustići druge. Kad više nije mogla dalje, legla je pod ovaj grm, prepustivši se sudbini. Pomogla sam ženi da ustane, uzela na ruke dijete i krenula s njima dalje“ (Brešić, 1997; str. 1306).

Anđelka se pobrinula za ovu ženu i za njezino tek rođeno dijete. Dovala ih je do njihovih ljudi, koji su preuzeli brigu za njih. Za nju je to bio značajan događaj u kojem je spasila dvoje ljudi. Kasnije joj je ovaj događaj poslužio kao inspiracija za priču „Dječak s Petrove gore“ koja se nalazi u zbirci priča „U vihoru“. Danas je taj dječak doktor nauke nuklearne fizike i radi u Institutu „Ruđer Bošković“ u Zagrebu.

Prva knjiga koju je Anđelka Martić objavila bila je „Mali konjovodac i druge priče“. Nije bila sigurna hoće li se snaći u pisanju za djecu, no na nagovor Grigora Viteza ipak se u tome okušala. Nakon perioda razmišljanja Anđelka je odlučila pisati o onome što zna, a to je ono što je i sama doživjela. Za vrijeme rata Anđelka se susrela s brojnim ljudima obilazeći različite predjele tadašnje države. Ono što joj je ostalo u pamćenju i što je zaokupilo njezinu pažnju bila su djeca koja su se hrabro nosila s ratnim nedaćama. Ta su djeca postala inspiracija za njezina prva djela. Pozadina tih djela je naravno rat, a u prvom planu su snalažljiva i hrabra djeca koja pomažu ljudima i životinjama u nevolji. Anđelka u svojim djelima voli prikazivati povezanost djece sa životinjama. U njenim brojnim pričama, pa tako i u ovima, djeca susreću životinje o kojima brinu ili koje im služe kao zaštita, te im pružaju osjećaj sigurnosti. Briga koju pružaju životinjama daje im osjećaj važnosti i svrhovitosti. Priče prikazuju zajedništvo, što je u tadašnje vrijeme bilo itekako cijenjeno. U prvoj verziji ove knjige Anđelka je pisala o djeci koja su se našla u nemilosti rata, dok je u kasnijoj verziji nadodala još i stvarne priče, koje je napisala u prvom licu, onako kako ih je doživjela (Martić, 1951).

Anđelkino najpoznatije i najcjenjenije djelo je dakako „Pirgo“. I ovo je djelo bilo potaknuto stvarnim događajem, jer je glavni lik, dječak Željko, zaista i postojao. Opisala je njihovo poznanstvo u svojoj autobiografiji:

„ Bila je to pripovijest o petogodišnjem dječaku Željku, koga sam upoznala na Papuku. Bio je tamo u Intendaturi VI. Korpusa s tatom intendantom. Nekoliko godina nakon rata doselio se s roditeljima u Zagreb i ja sam ih posjetila. Umjesto petogodišnjaka vrata mi je otvorio vižljast dječak, već čitav momčić. Kad smo kasnije razgledali fotografije iz partizana, na jednoj sam ugledala Željka kako na dudicu hrani malo lane“ (Brešić, 1997; str. 1309).

Željкова se priča Anđelki toliko svidjela da ju je morala ispričati na svoj jedinstven način. Ratna priča je u pozadini, dok je ljubav dječaka prema njegovom lanetu u prvom planu. Kako je dječak preuzeo brigu o lanetu, rat mu se više i nije činio tako opasan. Nije se više osjećao usamljeno i imao je za koga brinuti. Vidljivo je suprotstavljanje dviju strana priče. Ona ratna predstavlja zlo i hladnoću, no ona je realnost toga doba, naspram topline i dobrote koju nam donosi prijateljstvo i utjeha koju si međusobno pružaju dječak i lane. Anđelka je ovim djelom dobila brojne pozitivne kritike, jer je prikazala rat iz perspektive djeteta. Diana Zalar je u predgovoru za knjigu „Pirgo“ napisala:

„Anđelka Martić počela je pisati kao mlada partizanka i djevojka kojoj je rat teško ranio obitelj. Otud i ideološka pozadina djela, koja je u drugom planu s obzirom na glavnu liniju fabule. No, bilo je mnogo i mnogo priča ispričanih iz te perspektive, a umjetničke vrijednosti nije se moglo u njima nazrijeti jer bi je gušile osvetničke riječi ili suhoparno ponavljanje uvijek istih parola kojih smo se naslušali u djetinjstvu.“ (Martić, 2004; str.9)

„Začas je zaboravio sve svoje brige. Postao je opet dijete, znatiželjno i zaokupljeno nečim, što je sada za njega bilo jedino važno“ (Martić, 1976; str. 68). Naveden je citat iz Anđelkinog djela „Dječak i šuma“. Kao i prethodna djela i ovo ima ratnu pozadinu priče. Riječ je o dječaku koji bježi od svoga doma sa svojom tetom i sestrom, te se putem izgubi. Priča zorno prikazuje dječakove osjećaje, osobito one koje dječak iskazuje prema ratu i neprijateljima. Djeca stvari doživljavaju onako kako ih čuju od odraslih u svojoj blizini. Tako je i junak ove priče slušao starije o strašnim neprijateljima i dobrim partizanima koji će im stići u pomoć. U Anđelkinim su pričama partizani prikazani kao junaci, što se dakako podrazumijeva s obzirom da je ona bila dio njihovog pokreta. Ovo nas djelo suočava sa činjenicom da su djeca u ratu prebrzo odrasla. Nisu imali izbora jer su im najbliži ili stradali u ratu ili bili pripadnici ratnog pokreta, te ih nisu vidjeli mjesecima, pa i godinama. Također, strašna je činjenica da su se djeca tada borila za golo preživljavanje, suočena sa raznim opasnostima, bilo od strane

neprijatelja, bilo zbog vremenskih uvjeta i neimaštine. Svojim je djelima Anđelka odlučila odati počast hrabroj djeci koja su se morala nositi s ratnim nedaćama.

Osim navedenih, još su mnoga Anđelkina djela s ratnom tematikom. Ova faza njezinog književnog opusa potrajala je duže vrijeme zbog značajnog utiska koji je na nju ostavio rat. Kao dijete koje je bilo izrazito veselo i zaigrano, zasigurno joj je bilo teško promatrati djecu koja su živjela u strahu, a često i u tuzi. Trebalo je Anđelki dosta vremena da se odmakne od ratne pozadine u pisanju svojih djela. Nakon što je prošlo izvjesno vrijeme Anđelka je i dalje vođena svojim životom kao inspiracijom, pisala o svom djetinjstvu. U predgovoru za jednu od Anđelkinih knjiga možemo pronaći odnos Anđelkinih djela naspram drugih ratnih djela:

„Najbolje stranice njezina književnog opusa izdižu se iznad klišeiziranih i neuvjerljivih likova koji služe dokazivanju političkih ciljeva, a kakvih je u literaturi nakon Drugog svjetskog rata mnoštvo, dok Zlo postaje nešto što postoji u svakom vremenu, a u ratu se može probuditi i na bilo kojoj strani. No duh koji ga pobjeđuje iznijela je Anđelka Martić u mnoštvu zanimljivih događaja, dirljivih situacija i duboko proživljenih nijansi ljudske osjećajnosti“ (Martić, 2002; str. 13).

3.2. DJETINJSTVO

Anđelka Martić je već od malih nogu pokazivala interes za pisanom riječi. Kad god je imala prilike uzimala bi knjigu u ruke i utonula u svijet priča. Kako su živjeli u neimaštini, bilo joj je teško doći do knjiga, pa je i one koje je imala pročitala i po dva-tri puta. Prilikom čitanja pronalazila bi i u Gradskom dječjem skloništu, gdje je mogla posuditi knjige. Tamo je odlazila gotovo svakog dana, jer je osim čitanja mogla glumiti i u igrokazima. U školi joj nije išla matematika, te joj je jednom prilikom učitelj matematike rekao kako od nje neće biti ništa. Ova ju je rečenica izrazito pogodila, no nije zadugo bila tužna. Osobito ju je voljela učiteljica književnosti koja je voljela pohvaliti njene radove. Upravo joj je ona rekla kako će od nje postati nešto posebno. Spomenuta joj je učiteljica omogućila objavljivanje njenih prvih stihova, a bila je to pjesma o proljeću. Naime, zadatak je bio napisati prozni sastavak o proljeću, a mala je Anđelka ipak odlučila napisati pjesmu. U starijim razredima bilo je objavljeno par njezinih pjesama u časopisu za mladež „Osvit“ . Neki od stihova bili su recitirani i na školskim priredbama (Brešić, 1997).

U djetinjstvu je Anđelku na književni rad poticao i njen stariji brat Ivica. Anđelka je, nakon što je pročitala svoje knjige, posudila i Ivičine knjige. Kako kaže u svojoj

autobiografiji, nije ih mnogo razumjela ali je uživala u pisanoj riječi (Brešić, 1997).. Jednom su prilikom, kad im je bilo dosadno, odlučili napraviti svoju knjigu. Anđelka je trebala napisati tekst, a Ivica napraviti ilustracije. Nije se mogla sjetiti o čemu bi pisala, pa joj je na um pala ideja da piše o lutkici, koju zapravo nikad nije ni imala. Upravo je tako nastalo prvo Anđelkino djelo. Nažalost rat je Ivicu prerano odnio, no Anđelka ga rado spominje u svojim djelima u kojima piše o svom djetinjstvu. Svoga je brata gledala kao uzora jer je nakon smrti oca s majkom preuzeo brigu o obitelji. Napisala je brojne zgode koje je proživjela s njim, a prema tim djelima možemo vidjeti u kakvom su odnosu bili. Najprije je bila zaokupljena ratnim temama, koje su tada bile često zastupljene. Nakon toga, kada je za nju počeo život u miru, počela se prisjećati svoga djetinjstva i rado je pisala o njemu. Za vrijeme rata Anđelka je započela svoju karijeru zapisivanjem događaja koji su se zbilja dogodili, odnosno vodila je dnevnik događanja. Nakon toga pisala je brojne priče, koje su također bile inspirirane stvarnim događajima i ljudima. Kako se u takvom načinu pisanja najbolje snalazila, tim je tonom nastavila i dalje. Upravo iz tog razloga njene su priče iz djetinjstva osobito zanimljive, jer su potaknute i inspirirane stvarnim događajima i ljudima.

Ono što donosi ovo razdoblje Anđelkina stvaralaštva, u kojem piše o zgodama iz svog djetinjstva, je toplina koju donose likovi povezani s tim zgodama. Anđelka je sebi značajne ljude koji su zaista postojali, rado ovjekovječila u svojim djelima. Jedno od djela u kojem Anđelka spominje svoje djetinjstvo je knjiga „Šašavi dan“ koja se sastoji od nekolicine priča, odnosno zgoda koje je opisala iz pozicije djeteta. Upravo zbog takvog načina pisanja, njene su priče još više približene dječjim čitateljima, jer imaju osjećaj da im svoje zgode priča dijete. Neki od ljudi koji se spominju u ovom djelu su Anđelkina baka, koja je prikazana kao radišna žena puna ljubavi prema svojoj unučici, ali i prepreka u djedovom pričanju priča, zatim djed koji je poznat po pričanju najboljih priča, no više o njemu u daljnjem radu, tu je i mama koja je držala obitelj u zajedništvu, braco i seka s kojima je ponekad ulazila u svađe ali i s kojima je proživjela brojne tople i vesele trenutke, učiteljica sa nezaboravnim osmjehom i druga mama, te njeni prijatelji i prijateljice s kojima je proživjela pustolovine. U drugim je djelima, osim ovih likova, navela i samozatajnu babu Katu, koju je mala Anđelka često viđala na povratku iz škole, svoje prijateljice i brojne druge. Iz ovih primjera likova, možemo vidjeti kako su to sve ljudi koji su na neki način obilježili Anđelkin život i učinili ga veselijim (Martić, 1978).

Posebno mjesto u Anđelkinom srcu zauzima njezin djed. Bio je to starac koji je vidio samo na jedno oko, a i to na koje je vidio nije ga baš služilo, osim što je bio pomalo slijep, bio je i

naglauh. Bez obzira na to sve Anđelka je jako voljela provoditi vrijeme s njim. Ono što joj je bilo najdraže kod djeda je njegova sposobnost za pričanje priča. U jednom je djelu, kao lik djevojčice izjavila:

„ Pa lijepo! A tko mi priča tako lijepo priče ako ne ti? S kim sam kod kuće kad nema ni tete, ni bake? Tko me je naučio toliko toga o šumi i pticama, o životinjama i biljkama? Tko? – redala sam, a djed je već užurbano tiskao duhan u lulu...“ (Martić, 1978; str. 123).

Ovo je citat iz Anđelkine knjige pod nazivom „Djedica pričalo i čarobni vrutak“. Kao i prethodna djela u kojima piše o svome djetinjstvu i ovo je pisala iz pozicije male zaigrane djevojčice. Jedan od elemenata koji doprinosi ovom stilu pisanja je dječje ne shvaćanje sarkazma i izreka. Tako je jednom zgodom, koju je Anđelka opisala u knjizi, baka rekla „Zapiši to na led, pa prinesi vatri“ na što joj je mala Anđelka odgovorila:

„Baš si danas čudna bako. Kako to mogu uraditi? Ljeto je, leda nigdje nema, a da ga i ima, znaš da ne znam pisati. A da i znam pisati, čim bih led prinesla vatri rastopio bi se i ništa ne bi ostalo“ (Martić, 1978; str. 63).

Djelo odiše toplinom i ljepotama kraja u kojem je Anđelka kao mala provodila svoja ljeta uz baku i djeda. Svoj je talent za smišljanje priča pokupila upravo od svoga djeda. S nestrpljenjem je iščekivala svaku njegovu priču. Često je mala Anđelka u te priče i povjerovala, što je baku jako smetalo, pa se ljutila na djeda i branila mu da joj puni glavu izmišljotinama. Tako je jednom prilikom djed ispričao priču o čarobnom vrutku koji vraća mladost. Anđelki se priča toliko sviđjela, da je u nju i povjerovala. Jednog je dana odlučila poći sama u šumu kako bi pronašla čarobni izvor i pomladila svog djeda. Tada bi joj djed pričao još više priča i osjećao bi se koristan. Na žalost se u ovoj dobroj namjeri djevojčica izgubila i jedan ju je seljak doveo doma. Nakon toga je djed dobio zabranu pričanja priča.

Osim što je djed Anđelku naučio mnogo o pričama, koje je zbog njega i zavoljela, mnogo ju je naučio i o šumi. Anđelka je inače živjela u Zagrebu, pa je jako voljela dolaziti kod bake i djeda na selo. Bila je to velika promjena doći iz grada na selo, no Anđelka je osobito voljela provoditi vrijeme u prirodi. Kasnije su je ova rana iskustva sa šumom i ona u vrijeme rata potaknula na razmišljanje o povezanosti čovjeka s prirodom. Jako ju je voljela, a to se da iščitati i iz njezinih djela kojima je radnja uglavnom smještena u šumi.

4. ZNAČAJ ŠUME

„Sve oko mene bijaše lijepo, ali od svega najljepša bila je šuma. Voljela sam njezina stabla, bogatstvo zelenih krošanja, voljela svaku pticu i zvjerčicu, svakog kukca i leptira, pa i sjenku što bi zaigrala pred mojim očima. Voljela sam sve njezine šumore i mrmore, šušnjeve i glasove, boje i mirise“ (Martić, 1989; str. 5).

Ovaj nam citat iz Anđelkinog djela „Zarobljenik šumske kuće“ najbliže opisuje njenu ljubav prema šumi. Ta se ljubav rodila već u najranijoj dobi kada bi sa svojim djedom odlazila u duge šetnje šumom i slušala njegovo pripovijedanje o životu u šumi. Kasnije je ta ljubav rasla, kada joj je šuma služila kao skrovište u teškim ratnim trenucima, kada je bilo potrebno sakriti se od neprijatelja. U starijoj dobi uživala je u vremenu koje je provodila u šumi koja joj je donosila mir, te je često pisala o njoj. Kao što vidimo šuma se proteže kroz čitav Anđelkin život, pa je tako šumu pretočila i u svoja djela.

Kao što je ranije spomenuto, Anđelka je većinu svojih ljeta u djetinjstvu provela kod bake i djeda na selu. Selo je bilo okruženo šumom, pa je Anđelka svakodnevno imala priliku provoditi vrijeme u njoj. Više od svega je voljela šetati šumom sa svojim djedom. Djed ju je puno toga naučio o šumi, što joj je kasnije poslužilo, kako u životu, tako i u pisanju svojih djela. Osim što je od djeda svašta zanimljivo saznala o šumi i o njenim stanovnicima, djed je uvijek volio smisliti i poneku priču koja je, dakako vezana uz šumu. Često joj je djed pričao o ljepoti šume, o patuljcima i vilama koji u njoj žive. Pričao joj je i o šumskom caru, kojeg je kasnije upotrijebila i u svojim pričama. Djed je veoma cijenio šumu i sve njene blagodati, pa su iz tog razloga nekad jednostavno morali šutjeti i hodati šumom kako bi slušali i upili sve njene zvukove. Najviše o ovim događajima iz djetinjstva, Anđelka piše u svome djelu „Djedica pričalo i čarobni vrutak“. U ovom djelu možemo razaznati koji je osjećaj u tada maloj Anđelki budila šuma:

„Izišla sam iz vrtića i spustila se do seoskog puta, prešla preko njega i potrčala nizbrdo do šume koja me je uvijek privlačila. Zemlja pod mojim bosim nogama bila je prašna i topla. Vjetar mi je kuštrao neočešljanu kosu, a sunce je šaralo nove pjegice po mom licu. U šumi su pjevale ptice“ (Martić, 1978; str. 33).

Anđelka je već tada bila povezana sa šumom, za koju i sama kaže da ju je veoma privlačila. Možda je razlog tome život u gradu Zagrebu u kojem nema prilike lutati šumom i upoznavati njezinu čar. Šuma je za Anđelku predstavljala i mjesto za nove pustolovine i igru, gdje je njena mašta neizmjerljivo rasla. U toj mašti su često bili i likovi iz djedovih priča. Dio

šumske ljepote su i šumski stanovnici koje je Anđelka tako zavoljela. Kako piše u par svojih zgoda htjela je prisvojiti neke od tih stanovnika, poput ptice i ježa. Žarko je željela pticu, no djed se naljutio na nju jer je pticu držala u kavezu. Takav je njen djed, brine o svakom živom biću, što je prenio i na svoju unučicu.

Kada se Anđelka u svojim dvadesetima pridružila partizanskom pokretu, njena ljubav prema šumi je samo rasla. To možemo iščitati i iz njenih budućih djela, čija se radnja uglavnom smjestila u šumi. Njena prva djela, koja imaju ratnu pozadinu priče, često spominju šumu sa svim njezinim prednostima i manama. Razlog tome su brojni dani koje je Anđelka provela u šumi za vrijeme rata. U šumi se susrela s raznim ljudima, pa tako i djecom koja su kasnije postala inspiracija za njena djela. Šuma je tada za Anđelku predstavljala spas, odmor i zaštitu za umorne vojnike. Iako ih je štitila i bila dobra prema njima, šuma je skrivala i svoje tajne. Noću bi postala osobito intrigantna i izazivala bi strah od neizvjesnosti što li se u njoj skriva. Šuma u većini Anđelkinih djela simbolizira ljepotu, dok je rat simbol za ružno. Kako bi stavila naglasak na to, možemo primijetiti situacije u djelima u kojima se djeca zaigraju ili počnu bezbrižno tumarati šumom, a onda se začuju puške i odagnaju taj osjećaj. Tako u jednom od svojih djela spominje kako je jedino ljepota prirode istinska, a spokojstvo i bezbrižnost su tek privid i varka.

Njeno prvo djelo „Mali konjovodac i duge priče“ sadrži priče o malim dječacima i djevojčicama koji su hrabro kročili kroz nedaće rata. Anđelka je pisala o toj djeci iz iskustva kojeg je provela u ratu. Pošto je većinu vremena provodila u šumi tako su i djeca iz njenih priča svoj spas potražila u njoj. Neke od priča šumu prikazuju kao skrovište i mjesto sigurnosti, dok je u drugima šuma prikazana kao mjesto u kojem se vodi rat. Djeca su u ovim pričama povezana s prirodom jer o njoj ovise. U kasnijim izdanjima ove knjige, Anđelka je dodala još nekolicinu priča koje je ispričala iz svoje pozicije u prvom licu, dok su prijašnje o djeci pisane u trećem licu. U ovim nadodanim djelima Anđelka piše o svojim događajima koje je doživjela za vrijeme rata. Iako je morala danima, pa i mjesecima tumarati šumom sa svojim kolegama vojnicima, često i bosa, svejedno je osjećala poštovanje i ljubav prema šumi. Šuma joj je u ovom periodu njena života, donijela brojna poznanstva i tople trenutke s drugim ljudima. Činjenica koju navodi je tužan trenutak kada se od tih ljudi mora rastati, s velikom vjerojatnošću da ih nikada više neće vidjeti (Martić, 1951).

U Anđelkinom najpoznatijem djelu „Pirgo“ radnja je također smještena u šumi. Dječak Željko provodi svoje dane u Intendaturi zajedno sa svojim ocem kojeg rijetko viđa. Volio bi

postati mladi partizan, ali je još uvijek premalen, pa dane krati provodeći vrijeme u šumi. Volio je odlaziti u šumu i promatrati što se zbiva oko njega. Tako je jednog dana bezbrižno šetao šumom sasvim sam:

„U tim danima nisam mogao ni vidjeti, ni osjetiti ljepotu šume. Nju sam osjetio tek onog dana, onako sam, bez ičije riječi i pogleda, upijajući u sebe sve pokrete, boje i rijetke zvukove. Sve mi se naokolo činilo tako ozbiljnim da je i na mene pao neki mir i pomislio sam: sad ne bih mogao ni viknuti, ni zapjevati“ (Martić, 2004; str. 37).

U ovom citatu vidimo kako je mali Željko uživao sam u šumi, koja mu je pružala mir i spokoj. Osluškivao je zvukove prirode, male bubice koje su letjele oko njega, ptičice koje su zvonko pjevale, potocić koji je žuborio. Mir nije dugo potrajao, a šuma je od sigurnog i mirnog mjesta postala zastrašujuća:

„Da, nema sumnje, to su avioni. Uplašio sam se. Ne stidim se priznati, strašno sam ih se bojao. Koliko su već puta treštali i urlicali nada mnom, koliko sam već puta gledao ranjene i poginule od njihovih bombi“ (Martić, 2004; str. 40).

Ipak, ono što mu je šuma donijela bilo mu je najcjenjenije u tom periodu života, a bilo je to maleno lane. Željko je sada u njemu našao prijatelja i nekoga za koga će brinuti. Misli mu više nisu bile okupirane bombardiranjem i ratom, već brigom za maleno lane koje je kao pravo malo ratno siročće, ostalo bez oca i majke. Od sada i on ima važnu ulogu, a ta je da održi ovo maleno biće na životu (Martić, 2004).

Djelo u kojem se čitava radnja odvija u šumi, kako daje naslutiti i njen naslov, je „Dječak i šuma“. Već i sam početak priče prikazuje kakve strahote donosi rat, kako za odrasle tako i za djecu. Zajedno sa svojim seljanima mali je Borko morao pobjeći iz svog toplog doma, u nepoznate predjele guste šume. U početku djela za dječaka šuma predstavlja zastrašujuće mjesto u kojem se izgubio, nakon što je zaspao, a njegova kolona je otišla. Lutao je šumom sam samcat, ne znajući put:

„Bilo je trenutaka kada je bio gotovo siguran da je šuma začarana, da se vrti u krug iz kojeg izlaska nema. Da ga Zoran nije toliko uvjeravao da vile i čarobnjaci, o kojima im je stalno pričala baka, ne postoje, on bi vjerovao da ga je to u šumu namamio neki zao čarobnjak koji se sada ružno poigrava s njime“ (Martić, 1976, str. 40).

U nekim trenucima bi Borko zaboravio na sve strahote s kojima se suočava i jednostavno bi postao dijete, znatiželjno i zaigrano. Pa je tada promatrao šumske životinje i šumski

svijet. Šuma mu je u jednom trenutku spasila život. Popeo se na drvo kako bi s visine pogledao gdje se nalazi, a u tom su trenutku ispod stabla naišli neprijatelji. Jadni se Borko skamenio od straha. Promatrali su neprijatelji njegov kaputić koji mu je ostao dolje, ali njega nisu primijetili. Zbog toga je bio veoma zahvalan velikom stablu koje ga je zaštitilo. Onako samom šuma mu je pružila i vrijeme za razmišljanje o sebi i o njemu bliskim ljudima. Sada su mu se i oni prijatelji koje nije baš volio, činili neizmjerljivo dragima. Osobito je puno razmišljao o svom bratu i ocu koji su se pridružili partizanima, pa ih nije vidio već neko vrijeme. Spominje se i majka koja je poginula od metka. Traumatičan je to za njega događaj, osobito sad kada je ovako sam lutao šumom. Već umoran i na izmaku snaga, šuma mu se činila bezizlaznim prostorom. Ipak ga je na kraju, uplakanog pronašao partizan i odveo ga njegovim ljudima. Iz ovog djela vidimo kako šuma ima više lica. Može nam biti prijatelj, ali može nas dovesti i do bezizlazne situacije (Martić, 1976).

Djelo „Zarobljenik šumske kuće“ Anđelka je napisala u kasnijoj spisateljskoj karijeri. Priča se, dakako odvija u šumi, koju nam opisuje na sebi svojstven način. Ovo je djelo pisala u prvom licu, kako bi nam što bolje dočarala svoj odnos s prirodom. Dubravka Težak najpreciznije je opisala ovo djelo:

„Koliko li je samo opisa šume! Šuma u jesen, šuma ujutro, šuma u snijegu. Autorica je nastojala pohvatati sve zanimljive trenutke dana, godine i atmosfere da bi što potpunije dočarala svu ljepotu, čar, dražest, tajnovitost i bogatstvo šume. Čitava knjiga je panegirik šumi i prirodi. Njezina priroda nikad nije suhoparna. Tu su životinje, a ako ih nema, onda nas upozorava na tragove znakova njihova postojanja“ (Težak, 2008; str. 43).

Prisjećala se, Anđelka u ovom djelu dugih šetnji šumom sa svojim djedom koji ju je svašta o njoj i naučio. Dok joj je šuma u ratno vrijeme pružala sklonište i zaštitu, sada joj pruža mir i užitek. U ovom je djelu pisala o tome kako voli odlaziti u šetnju šumom s lugarem Matijom. Znao je on puno toga o šumi, što su mu donijele godine iskustva brige i pažnje za šumu i šumski svijet. Brinuo se za svako drvo i za svaku životinjicu. Znao je svaki kutak šume. Ovo nam djelo približava ljepotu koju nam priroda daje. Isto tako šuma je prikazana kao dom za brojne svoje stanovnike, a ono što nam dom pruža je toplina i sigurnost (Martić, 1989).

Na samom kraju svoje spisateljske karijere Anđelka nam donosi dvije knjige bajki, a to su: „Dječak div i druge bajke“ i „Tri lisice i šumski car i druge bajke“. Anđelka ni u ovoj fazi nije zaboravila na svoju voljenu šumu. Kako se provlači i kroz prethodne dvije faze i ova treća, fantastična faza, sadrži djela kojima je radnja u glavnom smještena u šumi. Za razliku od

prethodnih faza, ova faza šumu prikazuje na nevjerojatan i čaroban način. Šuma je uglavnom predstavljena kao čarobno i začarano mjesto, puno tajni i neobičnih stanovnika. Predstavlja prepreku koju u pričama moraju proći junaci kako bi ostvarili svoju sudbinu. Iako se ponekad čini nesavladiva, pa i strašna, ona im pruža mogućnost da spase ili sebe ili nekog njima bliskog. Junaci u Anđelkinim pričama su djeca velika srca, koja šumu i njezine stanovnike smatraju dobroćudnima. Bez oklijevanja pomažu šumskim stanovnicima, koji im uzvraćaju istom mjerom, čineći šumu prohodnijom i bezazlenijom. Kao što možemo primijetiti, povezanost između čovjeka i prirode je izrazito naglašena. Ukoliko za prirodu činimo dobro, ona će nam dobrim i vratiti. Isto tako, šuma je prikazana kao zaštitnik svojih stanovnika. Osim što šuma u sebi skriva dobrotu, tako skriva i zloću. Upravo je tako i u stvarnom životu, stoga je na nama, odnosno u ovom slučaju na junacima priče, da pokažu svoju jačinu i upornost kako bi prevagnulo ono dobro. Tako u priči „Čudesni Cvjetić-rastić“ junak priče dječak Rastan, spašava kraljevstvo odlazeći u šumu u potrazi za čudesnim Cvjetićem-rastićem. Na svome putu susreće brojne šumske stvorove koji mu pomažu na tom putu. U bajci „Nađenko i patuljci“ junak priče Nađenko luta šumom kako bi pobijedio zlog čarobnjaka Zlođuha. To je i uspio učiniti uz pomoć svojih šumskih prijatelja koje je stekao kada im je učinio dobra djela. Bajka „Mladoženje i medvjedica“ topla je priča o ljubavi koju je jedan dječak odlučio pokloniti medvjedici, koja je zatim postala princeza. U ovom je slučaju šuma prikazana kao mjesto u kojem je zarobljena začarana princeza, ali isto tako mjesto koje će usrećiti našeg junaka priče, jer će mu donijeti ljubav njegova života. U bajci „Dječak div“ glavnom liku dječaka, šuma pruža utočište kada se osjećao najtužnijim i najusamljenijim (Martić, 2002). Junakinji priče „Ajana“ šumske su vile otele brata. Upravo je zbog toga za nju šuma predstavljala zadatak. Zbog svoje dobrote i topline uspjela je prijeći sve prepreke uz pomoć šumskih stvorova koji su joj postali prijatelji. U bajci pod nazivom „Tri lisice i šumski car“ susrećemo likove triju sestara lisica, stanovnika šume i šumskog cara. Šumski car je u ovome djelu prikazan kao veliki sudac, koji sudi svemu što se nalazi u šumi, odnosno u njegovom carstvu. Bajka „Zla neman i dobri div“ govori o dobru i zlu, a u ovom se slučaju i jedno i drugo nalazi u šumi. Kako bi došao do dobrog diva, junak Tihon mora pobijediti sve zle šumske stvorove (Martić, 2002).

5. TRI FAZE STVARALAŠTVA ANĐELKE MARTIĆ

Anđelka Martić svoju je spisateljsku karijeru započela u ranoj dobi. U jednom je intervjuu izjavila kako ne smatra dječju književnost manje vrijednom, u odnosu na književnost za odrasle. Okušala se i u pisanju za odrasle, pa je zaključila da kad se piše, mora se pisati istom ozbiljnošću, odgovornošću i poštovanjem prema čitaocu, bilo da se piše za odrasle ili za djecu (Pavković, 2000). Započela je s ratnim izvještavanjima, kada još nije znala da će književnost postati njena glavna preokupacija. Od tada Anđelka prolazi kroz tri faze svog stvaralaštva. Prva je faza ratna, odnosno djela koja je pisala u ovoj fazi imaju ratnu pozadinu priče. Počela je s ovom fazom jer joj je tada bila najbliža, s obzirom da je i sama sudjelovala u ratu. Druga faza započinje, kada je Anđelka pronašla mir u svom životu i odmakla se od turobnih sjećanja na ratno doba. Ovu, drugu fazu njena stvaralaštva karakteriziraju djela koja je Anđelka pisala o svom djetinjstvu. Djela su uglavnom pisana iz njene perspektive i kako je ona doživjela svoje djetinjstvo i ljude koji su u njemu sudjelovali. Tu su brojne duhovite zgode, koje je Anđelka doživjela u djetinjstvu i prenijela ih na papir. Ivo Zalar je u svojoj kritici napisao specifičan Anđelkin izražaj:

„Jezik pripovijesti je čist, pravilan, kolokvijalan, bez bujne metaforike i knjiške profinjenosti. Anđelka Martić je neka vrsta naturščika u našoj dječjoj književnosti. Neopterećena literarnim školama, pravicima i metodama, pisala je onako kako je stvari vidjela i osjetila, a formirao ju je, općenito rečeno, duh vremena, sredina, život u svojoj kompleksnosti.“ (Zalar, 1991; str. 155).

Ova se kritika odnosi na prve dvije faze Anđelkina stvaralaštva. Treća je sasvim drugačija, s pregršt metafora i simbola. U zadnjoj se fazi Anđelka orijentirala na fantastičnu prozu. Napisala je nekoliko dječjih bajki, prepunih raznovrsnih likova i dobronamjernih pouka, koje će djeca lako uočiti.

5.1. RATNA FAZA

Ratna faza u spisateljskoj karijeri Anđelke Martić započinje već u njenim dvadesetim godinama, kada je vodila dnevnik događanja za vrijeme vojnih ophodnji. Taj ju je dnevnik doveo do pisanja članaka u tadašnjim novinama, gdje je pisala o ratnim izvještavanjima. Za vrijeme i nakon rata Anđelka je za dječje časopise pisala i dječju poeziju. Nakon rata, Anđelka je pod dojmom svega što je proživjela, počela pisati dječje knjige s ratnom tematikom. U prvom su planu uglavnom junaci priče; djevojčice i dječaci prikazani u odnosu sa svojim prijateljima, pa i životinjama. Ratna priča se nalazi u pozadini, no ima snažan utisak

na čitača, osobito jer su u pitanju djeca. Anđelka je dobila brojna priznanja i pohvale za svoja djela, a osobito iz razloga jer ukazuju na brojna dječja stradavanja za vrijeme rata. Prvo književno djelo koje je napisala u ovoj fazi je zbirka priča „Mali konjovodac i druge priče“. Nakon toga slijedi njen proslavljeni roman „Pirgo“. Zatim slijedi „Jezero na planini“, „Vuk na Voćinskoj cesti“, „Bjelko“, „U vihoru“, „Dječak i šuma“, „Kurir dragan i njegovo konjče“, „Mali borac“, „Radovanov dar“ i „Velika hrabrost“. Napisala je i jedno djelo za odrasle pod nazivom „Neugasivi životi“.

5.1.1. KARAKTERISTIKE IZABRANIH DJELA

Anđelka je, posebno zbog djela „Pirgo“ dobila brojne pozitivne kritike, uglavnom usmjerene prema načinu na koji je iznijela ratnu tematiku. Iako je rat pokretač radnje u njenim pričama, stavljen je ipak u pozadinu djela, dok do izražaja dolaze djeca. Upravo je to razlog zbog kojeg se izdvojila od brojnih književnika toga doba koji su pisali o ratnoj tematici. Anđelka se uglavnom u svojim djelima koristi monologom koji doprinosi neposrednosti i dramatičnosti. Rjeđe se javlja dijalog koji spisateljica koristi kako bi dočarala odnose među ljudima. Anđelkin način pripovijedanja je realističan jer je nadahnut stvarnim događajima koje je sama doživjela. Na realističan način prikazuje likove, vrijeme i mjesta u kojima se odvija radnja. Ovaj je način pripovijedanja zadržala i u kasnijoj spisateljskoj karijeri (Težak, 2008). Anđelka Martić, pisanjem o ratu pokušava spriječiti zaborav na ta teška vremena, a osobito na ljudska stradavanja, koja su neminovna u tim trenucima. Podsjeća nas na teške ljudske sudbine u kojima su ljudi ostali bez obitelji ili bili ranjavani, kako fizički tako i psihički. Kasnije je Anđelka prerađivala svoja djela kako bi bila u skladu s vremenom. Dodavala je opise prirode kako bi barem malo ublažila ružnu sliku rata. U ovim pokušajima, također možemo vidjeti Anđelkinu posebnu vezu s prirodom. Priroda je nešto lijepo i može uvelike utjecati na naše osjećaje i sveopći dojam. Ono što se cijeni i na što se stavlja naglasak u njenim djelima su plemenitost, ljubav, privrženost i pažnja prema slabijima, te ljubav prema prirodi i domu.

„Mali konjovodac i druge priče“ je prva Anđelkina knjiga za djecu, koja je nastala na poticaj Grigora Viteza, koji ju je ohrabrio da piše za djecu. Anđelka je tada osvijestila svoju potrebu da oživi sjećanja na ratna vremena, a posebno na dječja stradavanja. Ponukana time da na što intenzivniji način prikaže junačku snagu djece za vrijeme rata, u nekim se djelima zaniela u opisivanju dječjih mogućnosti pa ih je izjednačila s mogućnostima odraslih. Prva je

verzija ovog djela bila sačinjena od nekolicine pripovijedaka s realističnim elementima, u kojima su glavni likovi uglavnom dječaci. Priče su pisane u trećem licu. Drugi dio knjige je kasnije nadodan, a sadrži nekoliko pripovijedaka, također realističnog karaktera. Razlika je u tome što je drugi dio knjige pisan u prvom licu, te je autobiografskog karaktera. Anđelka je u ovom dijelu knjige pisala o svojim događajima iz rata (Martić, 1951).

„Pirgo“ je Anđelkino najpoznatije djelo kojeg je napisala u prvoj fazi svog stvaralaštva. To je dječji roman koji je donio brojne nagrade svojoj spisateljici. Fabula priče je jednostavna i uglavnom je usmjerena na iznošenje anegdota koje su se događale. U ovom je djelu rat zaista u pozadini priče, jer dječak Željko s obzirom na svoje godine nije mogao sudjelovati u ratnim događanjima. Priča je ispričana na vrlo realističan način, s obzirom da je utemeljena na životu pravog dječaka Željka, koji je za vrijeme rata brinuo o svom lanetu u šumama Papuka. Spisateljica je željela na što vjerodostojniji način prikazati dječji doživljaj rata i svega što on nosi. Dječak je zbog rata bio odvojen od majke, a oca je viđao tek rijetko. Već tu vidimo dozu usamljenosti, ali i straha od gubitka roditelja. Gotovo svakodnevno se suočava s očevim odlaskom na bojište, stoga prevladava strah od toga hoće li se vratiti. Strah, tuga i osjećaj bespomoćnosti se podrazumijevaju kod djece za vrijeme rata. Za razliku od prethodnih priča, u ovoj ne vidimo mržnju prema neprijateljima od strane djece. Izražena je želja za prestankom rata i potreba za mirom. Dječak sanja o prestanku rata i mirnom životu sa svojom obitelji. Već s početkom priče, nailazimo na tematiku dječjeg stradavanja za vrijeme rata. Ono ne smije biti zaboravljeno i predstavlja zlo koje rat donosi. Željko je sa svojom majkom i malim bratom bježao iz sela od neprijatelja. Na putu ih je dočekala zaseda i mlađi brat nije preživio. Dječak je udaljen od svih njemu bliskih ljudi, a onda u priču ulazi lane. Kako je lane došlo s ratom, tako je s ratom moralo i otići. Željko se mora pozdraviti s još jednom bićem iz svog života. Iako tužan zna da će lanetu biti bolje ako je dalje od nevolje. Ovaj završetak možemo protumačiti tako da nam rat donosi brojne gubitke. Tako je i naš glavni lik ostao, među ostalima, i bez svog prijatelja (Martić, 2004).

Anđelka Martić je djelo „Dječak i šuma“ pisala u trećem licu. Kao pripovjedač iznijela je brojne emocije koje se miješaju u izgubljenom dječaku. Rat je i u ovoj priči pokretač radnje, jer se zbog bježanja od neprijatelja, dječak Borko izgubio u šumi. Prevladavaju emocije straha i nemira, koje općenito donosi rat, a kamoli kod djeteta koje je u takvoj situaciji prepušteno samom sebi. Upravo zbog tih prikaza emocija dovodi nas do sažalijevanja dječaka zbog onoga što prolazi. Anđelka nam u ovom djelu jasno daje do znanja tko su „naši“, a tko su „neprijatelji“. Za razliku od prethodnih, ovo je djelo napisano u cjelini, bez iznošenja

anegdota. Radnja teče kontinuirano, od kad se Borko probudio sam u šumi, pa sve dok ga nije spasio partizan. U djelu je prikazano zlo koje donosi rat. Borkova majka je brutalno ubijena, a ostao je i bez oca i brata koji su otišli u rat. Podsjetnik je to na ljudska stradanja u ratu i o gubitcima koje ono donosi. Isto tako, u djelu možemo primijetiti povezanost čovjeka i prirode. Iako u teškim trenucima, priroda nam nekad može ponuditi osjećaj smirenosti i sigurnosti. Ljubav prema prirodi možemo vidjeti u opisima prirode. I u ovom se djelu, kao i u većini u ovom razdoblju, spisateljica koristi prirodom kao načinom da likovi bar na trenutak postanu sretni i bezbrižni, ne razmišljajući o ratu. Najčešće nakon takvih opisa uživanja u prirodi, slijede strašni događaji, poput bombardiranja, zvukova pušaka ili u ovom slučaju dolaska neprijatelja. U trenutku se likovi vrte u svoju surovu stvarnost. Takvom promjenom dolazi do promijene dinamike u djelu. Spisateljica je uspjela postići dojam napetosti, susretanjem dječaka s neprijateljima. Drži nas u neizvjesnosti, dok dječak sjedi na drvetu, a neprijatelji ga traže uokolo (Martić, 1976).

Djelo „Vuk na voćinskoj cesti“ knjiga je koja sadrži kratke pripovijetke. Pripovijetke su podijeljene u četiri kategorije. Prve dvije su povezane s Anđelkinim djetinjstvom, dok su druge dvije povezane s ratnim zbivanjima. Sve su pripovijetke nastale na temelju spisateljičinih doživljaja, kako iz djetinjstva tako i iz rata. Dok prve dvije kategorije pripovijedaka, „Priče iz predgrađa“ i „Pod slamnatim krovom“, pripadaju toplijoj i vedrijoj strani Anđelkina života, druge dvije, „Neobični doživljaji“ i „Mališani iz moje čete“, pripadaju ratnoj i tmurnoj fazi njezina života. Većina se priča iz prve dvije kategorije, nalazi i u knjigama koje je Anđelka pisala u svojoj kasnijoj fazi, koja govori o njenom djetinjstvu, pa o njima više u idućem poglavlju. Sada ćemo se osvrnuti na druge dvije kategorije koje su vezane za ratnu fazu njezina stvaralaštva. Priče iz kategorije „Neobični doživljaji“ Anđelka je pisala u prvom licu. Samim time nam daje realističan uvid u ono što čitamo. Brojnim opisima prirode i okruženja, vidimo da spisateljica cijeni vizualne doživljaje (Težak, 2008). Na što precizniji način nam pokušava dočarati svoje emocije i osjećaje koje je proživljavala u situacijama opisanima u ovim pričama. Kao i u prethodnom djelu, vidimo spisateljičinu očaranost prirodom. Tako je u jednoj od priča navela događaj u kojem je usred bombardiranja promatrala igru male bogomoljke. U toj istoj priči pod nazivom „Sreća“, možemo primijetiti ironiju, jer sreća i rat obično ne idu jedno s drugim. Sreća u nesreći je ta da je spisateljica u brojnim prilikama uspjela izbjeći bombardiranje. U pričama iz kategorije „Mališani iz moje čete“, spisateljica piše u trećem licu. Razlog tome je taj što želi na nas, što realističnije, prenijeti emocije likova koje spominje u svojim pričama. U ovim pričama posebno je

naglašena brutalnost rata jer je prikazan očaj djece koja su ostala bez svojih roditelja. Samim time je naglašena i mržnja prema neprijateljima; ustašama, koje djeca žele vidjeti mrtvima. U pričama izostaju emocije kod likova dječaka. Razlog tome je mržnja koja je u njih usađena uslijed svega što su prošli (Martić, 1956).

5.1.2. KARAKTERISTIKE LIKOVA

Likovi u ovoj ratnoj fazi Anđelkina stvaralaštva uglavnom su djeca. Najčešće dječaci koji se nose sa teškoćama rata. Po svojoj se ulozi pokušavaju izjednačiti s odraslima, pri tom ne razumjevši u potpunosti cijelu pozadinu rata. „Spisateljica je sklona crno-bijelom oslikavanju „naših i neprijatelja“ , idealiziranju dječjeg herojstva, pridavanju natprirodne snage i neustrašivosti dječjim likovima“ (Težak, 2008; str. 38). Mnogo je godina prošlo od rata, a samim time se mijenja i naš stav o patriotskim ratnim pričama. Anđelka je tada pisala pod dojmom rata kojeg je i sama prošla, pa često djeci daje snagu i ozbiljnost odraslih. Iako neki smatraju Anđelkine likove nerealnima, a djela pisana samo za ratno vrijeme, autor Muris Idrizović, smatra kako je spisateljica nadvladala potrebu za iznošenjem samo onog osjećajnog i sentimentalnog, te je svojim djelima dala istinit karakter koji je primjeren i za poslijeratno vrijeme (Idrizović, 1984). Naglasak se stavlja na to da je djetinjstvo u ratu u času prekinuto. Djeca kroz rat brzo sazrijevaju jer često i sami svjedoče gubitku najbližih, što ih dovodi do osjećaja mržnje i želje za osvetom. S obzirom da je Anđelka za vrijeme rata bila na strani partizanskog pokreta, za nju su neprijatelji bili Nijemci i ustaše. Tome jasno daje do znanja u svojim ratnim djelima. Partizani su prikazani kao junaci, dok su ustaše i Nijemci prikazani kao strašni i opaki ljudi, koji neminovno čine zlo. Takvim načinom strogog karakteriziranja ljudi, daje naslutiti malom čitaću koja je to dobra strana, a koja je loša. U nekim djelima likovi djece su toliko ispunjeni mržnjom i strahom prema neprijatelju da su ih spremni vidjeti mrtve, pa makar to učinili i sami. Kao što u pripovijetki „Gojko“, dječak govori Nijemcima da trebaju umrijeti jer su došli na njegov teritorij. Ovakav način pisanja je bio karakterističan za to vrijeme, kada je domoljublje bilo na vrhuncu. Danas je nezamislivo čitati priču u kojoj čovjek s ponosom ubija drugo živo biće, a kamoli kad su u pitanju djeca. Zato su danas takva djela bačena u zaborav, dok se više cijene djela u kojima su djeca prikazana izvan samog ratnog zbivanja.

U prvoj verziji djela „Mali konjovodac i druge priče“ djeca su nosioci priče. Glavni likovi su dječaci koji su prikazani kao junaci, jer svojim djelima pomažu svojoj vojsci u borbi protiv

neprijatelja. U priči „Mali konjovodac“ glavni likovi su dječak Ivica i njegov konj Zekan. Ivica je prvo prikazan kao dijete koje se boji rata, što je veoma razumljivo. Kada bi čuo puške sakrio bi se ispod svog konja. Zaplet u priči se događa kada njegov konj, prestrašen od bombardiranja, pobjegne svom snagom u šumu. Ovdje Ivica pokazuje svoje junaštvo i potrči za konjem, kako bi spasio zavoje koji su bili namijenjeni ranjenicima. Ivičino je junaštvo nerealno prikazano. Rijetko bi koje dijete, koje je prethodno u strahu od bombardiranja, potrčalo glavom bez obzira kroz bombardirano područje. Na ovaj je način Ivica sa svojim junaštvom izjednačen s prikazom odraslih. Osim Ivica i njegovog konja još je jedna priča o ljubavi između djeteta i životinje, pod nazivom „Bjelko“. Glavni likovi su ovog puta dječak Mlađan i pas Bjelko. Mlađan je volio psa Bjelka, no ljutilo ga je jer je pas veoma loše reagirao na pucnjavu. U ovom je slučaju pas prikazan kao junak jer su primijetili da ih, zbog svog izvrsnog sluha, na vrijeme može upozoriti da kreću bombardiranja. Ova je pripovijetka realno prikazana, jer psi zaista mogu ranije čuti određene zvukove. Dječak Gojko je u istoimenoj pripovijetki, također prikazan kao junak. Primijetio je kako su zasigurno vojnici ostali bez vode pa im je htio donijeti vodu u velikom vrču. Našao se usred bojišta, gdje su Nijemci pucali na partizane i obratno. Umjesto da se spasi, Gojku je bilo na pameti da mora dostaviti vodu. Isto tako, nerealno je prikazana Gojkova sreća i ponos kada su „njegovi“ uništili „neprijatelje“. Malo koje bi se dijete uopće upuštalo u ovakav pothvat, a kamoli veselilo nečijoj pogibelji. „Na uzlomcu“ je jedna topla i dirljiva pripovijetka u kojoj ljudi pomažu jedni drugima, te je naglašeno zajedništvo. Vojnici, iako su pri kraju sa zalihama hrane, na dječji vapaj odluče skupiti svoju hranu i odnijeti je svojim ljudima; ženama, djeci i starcima. Na kraju su se našli na pola puta, jer su njihovi ljudi i njima htjeli pokloniti svoju hranu. Ova je pripovijetka pravo osvježanje, jer prikazuje onu dirljivu stranu, a to je ljudska povezanost i potreba za zajedništvom u teškim trenucima. „Gnijezdo u drvu lijeske“ dirljiva je pripovijetka koja govori o djeci koja su ostala bez oba roditelja za vrijeme rata. Tako je i glavni lik ove pripovijetke, Veljan, ostao bez roditelja. Pokazuje brigu i ljubav prema životinjama, kada je od bombardiranja spasio male ptičice. Ono što je i sam proživio nije htio da prožive i one; da ostanu bez roditelja. Dirljiv trenutak dolazi na kraju priče, kada ga jedan od vojnika pozove da živi s njim i da ga odgaja kao svoga sina. Vojnik Ivan, koji je odlučio posvojiti Veljana, prikazan je na drugačiji način nego ostali vojnici. U djelu se spominje kako je on inače učitelj, što priči daje jedan dublji smisao. On nije samo vojnik, već je njegov pravi poziv biti učitelj i raditi s djecom. Anđelka je ovom pripovijetkom skrenula pažnju na nevolje kroz koje djeca prolaze u ova teška vremena. U pripovijetki „Susret sa zvijezdom“ glavni lik priče je dječak koji je bježao od neprijatelja, dok je junak priče partizan koji ga je spasio od

bježanja. Ova je priča realistično prikazana, jer je odrasli taj koji brine, dok je dijete ono koje treba zaštitu i pomoć. Pripovijetka „Požuri prijatelju“ ima pomalo bajkovit karakter, jer dječak razgovara sa starim borom kojem se prethodno divio zbog njegove visine. Taj je razgovor ipak bio san, no ono što je značajno u pripovijetci, su riječi starog bora, koji ohrabruje dječaka, govoreći mu kako je on zapravo velik i moćan jer pomaže vojnicima brinući za ranjenike. Ovime se daje priznanje djeci koja su za vrijeme rata pomagala svojim vojnicima. Kao što možemo vidjeti iz navedenih priča, djeca na neki način žele sudjelovati u ratu. Razlog tome je uglavnom taj što su im i članovi obitelji uključeni, ili su stradali za vrijeme rata. U svakom slučaju tu su elementi domoljublja. Također vidimo i elemente ljubavi prema slabijima, poput Veljana koji spašava obitelj ptičica. U drugom, kasnije dodanom dijelu knjige, nalazimo autobiografske elemente, jer spisateljica piše o svojim doživljajima za vrijeme rata. Priče su napisane u prvom licu, pa je spisateljica i glavni lik svojih priča. Od ostalih likova tu su vojnici; Anđelkine suborci, te ljudi koje je susretala, kada su odmarali. Prolazeći šumom kroz različite vremenske uvjete, vojnici su često tražili sklonište kod raznih obitelji. Ljudi su u ovim pričama prikazani kao očajni s obzirom na situaciju koja je bila u tijeku. Siromaštvo je vladalo na svakom koraku, no ljudi su ipak imali srca primiti svoje vojnike. U ovim pričama, također vidimo elemente domoljublja. U jednoj od svojih priča, Anđelka spominje i svog voljenog djeda. Priča odgovara danoj tematici, a govori o strahu. Značajna je pripovijetka „Razgovor uoči pobjede“ jer ukazuje na to da iako je na snazi sreća koju narod osjeća kada se rat skonča, ipak ostaje gorak okus ljudi koji su dali život za svoju domovinu. Djed s kojim se Anđelka susreće u ovoj priči, daje joj na razmišljanje upravo tu misao. U veselju koje vojnici osjećaju zbog svršetka rata, on u svom srcu osjeća tugu jer ne pronalazi svog jedinog unuka (Martić, 1951).

Djelo koje se po karakteristikama svojih likova izdvaja od prethodno opisanih likova je dječji roman „Pirgo“. U ovom su djelu opisana dva plaha bića koja su u međuovisnosti jedan o drugom. S jedne strane je dječak Željko koji je često usamljen, jer je najmlađi u postrojenju, gdje odsjeda sa svojim ocem, a s druge strane je plaho i uplašeno lane koje je ostalo bez svojih roditelja. Željko je ponosan na to što je baš ta plaha životinja, koja se inače boji ljudi, izabrala baš njega za svoju utjehu i spas od bombardiranja. Željko sada ima novu ulogu u životu, a ta je da se mora brinuti o lanetu jer je prepušteno samom sebi. Sretan je jer napokon može biti koristan, kao i njegovi prijatelji koji pomažu vojnicima. U liku Željka vidimo čistoću osjećaja, plemenitosti i humanizma. (Hranjec, 2006). Lane je simbol djece koja su u ratu ostala bez roditelja, a nije ih bilo malo. Takvo dijete, u ovom slučaju lane treba puno

ljubavi i pažnje koje mu može dati upravo ovaj dobronamjerni i pažljivi dječak. U ovom neobičnom odnosu vidimo i povezanost čovjeka i prirode. Strahote rata ne utječu samo na ljude, već i na prirodu koja nas okružuje. Za razliku od likova iz nekih prethodnih Anđelkinih djela, koji su bili prikazani kao hrabri i neustrašivi junaci, Željko je prikazan kao dijete sa stvarnim osjećajem tuge i potrebe za bliskošću. Od samog početka biva odvojen od svoje obitelji. Od oca, s kojim je kasnije u intendanturi, ali ga i dalje rijetko viđa, od majke koja se brine o ranjenicima, ali i od brata koji je u ovoj priči simbol dječjeg stradavanja u ratu. Već na početku djela je izgubio svoj život. Osim što je udaljen od obitelji, odbačen je i od strane dječaka s kojima provodi vrijeme. Najmlađi je i samim time ne može pomagati kao i oni stariji. Tu se javlja osjećaj bespomoćnosti i beskorisnosti. Kada je spasio lane, konačno je pronašao svoju svrhu. Dok u nekim od prethodnih djela dječaci u pričama sudjeluju u ratu kao odrasli, Željko razmišlja i djeluje baš kao i dijete kakvo jest. Tako je odlučio pomoći ranjenicima razveselivši ih posjetom zajedno sa svojim lanetom. Donio im je i jabuke koje je danima čuvao. To je ono dječje i iskreno što dijete u danom trenutku može napraviti. Jedna mala, ali ipak velika gesta iz srca. On je u sebi dakako imao želju objesiti pušku na rame i ići u boj zajedno sa svojim ocem, no u realnoj situaciji to se nije moglo dogoditi jer je još premalen. Važnu ulogu u Željkovom životu ima Teta koja je hranila ljude iz intendanture. Posebno je voljela Željka, a i on nju. Ona se brinula o njemu jer je znala da mu majka nije u blizini, a on je za vrijeme bombardiranja brinuo o tome hoće li se nešto dogoditi njegovoj Teti. Teta je prikazana kao topla i brižna osoba koja Željku zaista u takvoj situaciji i treba. Željko nije volio ostale dječake jer su bili stariji od njega i rugali su mu se jer nije mogao s njima. Jedini prijatelj kojeg je stekao je Dragan, koji ga je uvijek branio. U liku Dragana vidimo potrebu za brigom prema mlađima i nezaštićenima. Upravo to kasnije Željko prenosi na svoje lane. Lane je u ovoj priči uz Željka glavni pokretač radnje. Iako je lane ovisno o dječaku, jer je izgubilo oba roditelja i ono dječaku pruža svrhu i smisao. Lane u priču uvodi duhovite elemente, poput krađe hrane iz kuhinje ili žvakanja cigarete pri posjetu vojnicima. S obzirom na tugu i strah koji obavija ljude u vrijeme rata, malo je lane pravo osvježenje, koje podiže priču na viši nivo (Martić, 2004).

U djelu „Dječak i šuma“ glavni je lik priče dječak po imenu Borko. Borko je zavijen u tugu, strah i bespomoćnost jer se izgubio sam samcat u šumi. U ovoj priči glavni lik nije prikazan kao junak, već kao dijete koje se našlo u teškoj situaciji. Iako je prikazan kao dijete, Borko je mnogo toga prošao u životu, što ga je natjeralo da brže odraste. Otac je otišao u rat, kao i njegov brat, a majka mu je umrla pred očima. Ostao je sam sa sestrom Milicom i tetom.

Dio u priči gdje se Borko prisjeća svoje majke brutalno je prikazan. Prisjeća se kako je njegova majka izgledala bez traga metka na čelu. Ovim prikazom prisjećanja možemo uočiti kako je dječak izgubio svoje mirno djetinjstvo. U jednom se dijelu priče spominje kako se Borko bezbrižno zaigrao gledajući životinje koje je ugledao u šumi. I sam se poželio igrati s njima, veselo prateći šumsku družinu. Borko je na trenutak ponovo postao dijete, zaigrano, veselo i bez briga. Rat je prema tome odnio brojna djetinjstva. S obzirom da je neko vrijeme lutao šumom, Borko se prisjećao ljudi iz svog života. Odjednom su mu se svi prijatelji učinili dragima, pa čak i oni koje prije nije volio. Možemo vidjeti potrebu za drugim ljudima, za zajedništvom, jer bar u dvoje sve je lakše. Likovi „neprijatelja“ u ovom su djelu ustaše koji su pokušavali naći Borka, koji se skrivao na drvetu. Borko, iako nije znao mnogo o neprijateljima, jasno je to mogao razlučiti jer su prikazani kao zli ljudi. Partizani su s druge strane, prikazani kao junaci. Jedan je takav junak i spasio Borka iz šume. Borko se nije suprotstavio neprijatelju, no primjećujemo domoljubne motive, kada je bio ponosan na sebe jer su ustaše našle njegovu zvijezdu u kaputiću (Martić, 1976).

Djelo „Vuk na Voćinskoj cesti“ sadrži više priča koje se temelje na spisateljičinom stvarnom životu. U prvom su djelu knjige priče o Anđelkinom odrastanju, dok drugi dio knjige zauzima ratni dio Anđelkina života. U prvom je djelu knjige mala Anđelka glavni lik, te opisuje svoje dogodovštine iz djetinjstva. U kategoriji priča „Neobični doživljaji“ spisateljica piše u prvom licu, pa je i ona sama glavni lik. U priči „Vuk na voćinskoj cesti“ spisateljica priznaje svoj strah, kojeg nije smjela pokazati među svojim suborcima. U priči „Sreća“, osim spisateljice kao glavnog lika, nailazimo i na lik Hrabrog. Hrabri je komandir čete, što odaje i njegov nadimak. Vidimo da Anđelka poštuje autoritet, kako to u vojsci i biva. „Čokolada“ je priča o tužnom završetku života jednog vojnika. Anđelka kao vojnkinja priča djeci o vojniku koji joj je dao čokolade, koje je namijenio svojoj djeci. Lik vojnika je u borbi izgubio život, a torbica sa čokoladama je spisateljici spasila život jer je zaustavila metak. Na kraju priče djeca odbijaju pojesti čokoladu zbog njenog značaja, što se u zbilji vrlo vjerojatno ne bi dogodilo. Na taj su način djeca ispala plemenita. Lik poginulog vojnika Anđelka koristi kako bi opisala odnose između vojnika. Rijetko se otvaraju i rijetko govore o privatnim stvarima, poput obitelji, a ovaj je vojnik odabrao baš nju, da joj se otvori. Naslov priče „Pronađen“ daje naslutiti da se radi o osobi, no u ovom se slučaju radi o pisaćem stroju. Tome je tako, jer je spisateljica htjela dati poseban značaj tome stroju, jer ga je i sama spasila od pucnjave. Tim je činom pokazala svoju hrabrost. U pričama „Djevojčica s drugog kata“, „Dječak na rijeci“ i „Mića Slavuj“ djeca su prikazana kao pravi mali junaci. Prikazani su u

realnim uvjetima i s njihovim realnim mogućnostima. U jednoj od priča spisateljica spominje svog brata koji je završio u zatvoru, dok u drugoj spominje kako nosi bratovu sliku u novčaniku. Voli ga spominjati u svojim djelima jer ga se rado prisjeća. Djevojčica je u prvoj priči, prikazana kao hrabra i domišljata, jer mladu Anđelku spašava od zatvora. Lik dječaka u priči „Dječak na rijeci“, također je prikazan kao hrabar lik koji pomaže vojsci prevozeći vojnike rijekom. Domišljat je jer se sjetio spasiti jedan čamac od neprijatelja. „Mića Slavuj“ je dječak lijepog glasa koji donosi radost i veselje među ranjenike. Svojim malim djelima, pomaže u ratnim nedaćama. U kategoriji „Mališani iz moje čete“ Anđelka više nije glavni lik već služi kao pripovjedač. Likovi djece i u ovim su pričama prikazani nasilno, jer su djeca svjedočila smrti svojih roditelja, što ih dovodi do potrebe za osvetom. U priči „Komandantov posinak“ vidimo brižan lik komandanta koji se vezao za dječaka iz svoje jedinice. Dječaka je gledao kao sina, jer mu je čak jednom prilikom spasio život. Dječak je nagledavši se smrti postao imun na strah, kojeg je zaslijepila potreba za osvetom. Glavni lik priče „Susret“, dječak je koji je također ostao sam, misleći da mu je ostao bar otac kojeg je na kraju vidio mrtvog. Nakon toga uzima pušku i spreman je za boj. Emocije su ovdje prikraćene, jer je mržnja u dječaku zasjenila sve ostalo. U priči „Snašao se“ upoznajemo glavnog lika dječaka koji je toliko hrabar da sa svojim prijateljima ulazi u boj s neprijatelja. Jednom su ga prilikom, neprijatelji zarobili i mučili da im da informacije. Čak i kod prijetnje smrću dječak nije pokazivao emocije, kao da se ne boji smrti. Hladan je to prikaz dječaka, koji simbolizira psihičku bol koju donosi rat. Najokrutniji je prikaz samog kraja priče u kojoj dječak ubija svog neprijatelja „jer je ovaj to zaslužio“. Neprijatelji su prikazani kako ružni iznutra, tako i izvana. Priča „Rasprodane novine“ najbezbolnije prikazuje svog glavnog lika. Dječak je to koji svojom snalažljivošću poziva ljude u rat. To je realna mogućnost jednog dječaka u danoj situaciji. Dječak Maći iz istoimene priče, također je prikazan junački i hladno. Jedina želja u životu mu je da krene u borbu. To ne bi trebala biti želja jednog dječaka. Za vrijeme borbe se iskrada i dolazi do borbenih pozicija gdje pomaže mitraljescu kojemu su netom prije ubili ratnog prijatelja. U priči recitacija vidimo ponosnog dječaka koji, osim što se bori, uveseljava ljude svojim recitiranjem. Uvrijedilo ga je kada je vidio odraslog muškarca koji ne ratuje, već je u skloništu. Možemo primijetiti osudu prema muškarcima koji nisu išli u rat, dok se jedan dječak tako hrabro bori za svoju domovinu (Martić, 1956).

5.2. FAZA U KOJOJ SE SPISATELJICA BAVILA VLASTITIM DJETINJSTVOM

Druga spisateljska faza Anđelke Martić karakteristična je po pripovijetkama i anegdotama iz spisateljičina djetinjstva. Priče je pisala prema stvarnim događajima koje je proživjela. Na pisanje o svom djetinjstvu su je potaknula i sama djeca koju je spisateljica obilazila na književnim susretima. Često su je ispitivali o vlastitom djetinjstvu, pa je to odlučila pretočiti u knjige (Pavković, 2000). Djetinjstvo joj je postalo inspiracija nakon ratne faze iz koje se dugo nije maknula. Topla je to i vedra strana njenog života, pa se često u djelima susrećemo s duhovitim elementima. U pričama možemo iščitati mnogo o životu Anđelke Martić. Saznajemo kako joj je bilo odrastati u siromašnoj obitelji koja često nije imala za kruh, a kamo li za išta drugo. Ipak vidimo jedno sretno djetinjstvo koje je rado provodila na selu s bakom i djedom daleko od gradske galame i užurbanosti. Također kroz priče upoznajemo likove iz Anđelkina života. Neki su ljudi na nju ostavili veći, a neki manji trag, ali s obzirom da ih spominje u svojim djelima očigledno su imali određenu ulogu u njenom životu. Ovu fazu započinje djelom pod nazivom „Proljeće, mama i ja“, zatim slijede djela: „Baba Kata“, „Djedica pričalo i čarobni vrutak“, te djelo „Šašavi dan“. Za vrijeme ove faze nadogradila je i svoju prvu knjigu „Mali konjovodac i druge priče“. Još je napisala i djelo „Zarobljenik šumske kuće“ koja nije pisana iz perspektive male djevojčice, odnosno Anđelke iz djetinjstva, već ju je napisala iz perspektive odrasle sebe. I u ovom se djelu kao i u prethodnima koristila stvarnim životom kao inspiracijom.

5.2.1. KARAKTERISTIKE IZABRANIH DJELA

Kao što i sama Anđelka Martić kaže, njena najbolja autobiografija su njena djela koja govore o vlastitom djetinjstvu. Djela su sačinjena od knjiga s određenim brojem kratkih pripovijetki ili anegdota. Kao i u nekim djelima iz prethodne faze i u ovoj se spisateljica koristi autobiografskim motivima. Uglavnom iznosi činjenice koje su joj se dogodile u djetinjstvu, zbog čega ostaje autentična. Zanimljivo je kako kroz njene pripovijetke možemo razlučiti kako je izgledao grad Zagreb u vrijeme kada je Anđelka bila tek dijete. Samim time njena djela imaju posebnu vrijednost. Opisima prirode i svog okruženja daje nam naslutiti kakav je odnos imala prema mjestu u kojem je odrastala. Posebnu pažnju posvećuje malenom selu u kojem su živjeli njen djed i baka. Veoma je voljela to selo i uvijek mu se rado vraćala. To možemo zaključiti po preciznim i lirskim opisima prirode i male kućice u kojoj je provodila svoja najsretnija ljeta. S druge strane, Zagreb katkad opisuje kao tmuran grad u

kojem živi u siromaštvu sa svojom obitelji, no nije to jedina slika Zagreba. Njen rodni grad za nju predstavlja i mjesto gdje se nalaze njoj dragi ljudi, poput njenih prijateljica, škole, babe Kate, s kojom se nakon nekog vremena sprijateljila. Iako je njena kućica u Zagrebu bila trošna, a vrt često zapušten, ipak ju je voljela. U ovim opisima možemo također iščitati domoljublje, ne u tolikoj mjeri kao u prethodnoj fazi kada je domoljublje prikazano na patriotski način. Kao i u prethodnoj fazi djela su ispunjena motivima ljubavi, plemenitosti, privrženosti i pažnje prema slabijima, te ljubavi prema prirodi i domu.

„Martćeva se uglavnom koristi jednostavnim i funkcionalnim, ali suhoparnim jezikom novinarstva i svakodnevnog komuniciranja, tek ponekad joj izraz postaje vrlo tečan, prirodan i svjež“ (Težak, 2008; str.42). Anđelka je svoju spisateljsku karijeru započela s iznošenjem činjenica i događaja za vojne časopise. S obzirom da se razvijala u skladu s time, stil pisanja je teško promijeniti. Anđelka se i u svojim djelima bazira na iznošenju činjenica i događaja koji su se zbilja dogodili. Događaji su uglavnom uljepšani lirskim opisima prirode i okoliša.

Djelo s kojim je započela fazu u kojoj piše o vlastitom djetinjstvu je „Proljeće, mama i ja.“ Još u djelu iz ranije faze, možemo prepoznati spisateljčinu zaljubljenost u prirodu. Posebno je voljela proljeće, za koje kaže da je prijatelj promrzlim vojnicima. S obzirom na to, nije neobično što je baš proljeće uvrstila i u naslov svog djela. Samo spominjanje proljeća u naslovu djela, uz svoju majku koju je toliko cijenila, daje poseban smisao. Ovo je djelo pravo osvježenje, puno topline, nakon tmurne tematike rata. U djelu se nalaze priče ili anegdote koje je Anđelka doživjela u djetinjstvu sa svojim bliskim ljudima. Neke od njih imaju duhoviti karakter poput onih u kojima nespretno razbija stvari, na potpuno dječji način. U većini priča možemo primijetiti siromaštvo u kojem je Anđelka odrastala sa svojom obitelji. Pouku koju ipak prenosi je da nije lako živjeti na taj način, ali uz dobre ljude oko sebe, sve je lakše. Zanimljivi su opisi grada Zagreba, koji se od tada do danas u mnogočemu promijenio. Osim Zagreba tu su i opisi malenog sela u kojima su živjeli Anđelkini djed i baka. Prema opisima vidimo veliku ljubav koju Anđelka ima prema tom mjestu u kojem je doživjela mnoge sretne uspomene. Iako vrlo skromno imanje, opisuje ga s toliko ljubavi i detalja da djeluje čarobno. U djelu u kojem opisuje svoje doživljaje sa sela, možemo vidjeti njenu povezanost s prirodom i privlačnost šume koja se proteže u njenim brojnim djelima. Priče su veselog i vedrog karaktera, s nostalgijom za prohujalim vremenima (Martić, 1973).

Iako je većinom djela iz djetinjstva pisala u obliku kratkih priča ili anegdota, djelo „Djedica pričalo i čarobni vrutak“ Anđelka je napisala kao jedinstvenu i cjelovitu priču.

Razlog tome je posebna ljubav koju je osjećala prema baki, djedu i prirodi koja se nalazila u malom selu gdje su živjeli. Anđelka je puno vremena provodila kod njih, kako bi se maknula iz užurbanosti grada. Ljubav prema prirodi se rodila upravo u tom malom mjestu. U djelu su brojni opisi prirode i šume u koju je mala Anđelka toliko voljela ići. Ono što ovo djelo čini posebnim je mala doza fantastičnih elemenata koji se nalaze u pričama ispričanim od strane Anđelkina djeda. U tijek radnje spisateljica je uvrstila priče koje joj je pričao djed u djetinjstvu. Bajke su povezane s dogodovštinama u kojima se djevojčica nalazila. Iz tog su razloga uglavnom povezane sa šumom i šumskim životinjama. Možemo primijetiti i Anđelkinu ljubav prema pričama, na način na koji ih željno iščekuje i sluša. Vidimo da je osim tate i od djeda naslijedila ljubav prema pričama (Martić, 1978).

Anđelka Martić je napisala još jednu zbirku priča o svom djetinjstvu pod nazivom „Šašavi dan“. Radnja u pričama se odvija u Zagrebu u kojem djevojčica odrasta sa svojom majkom, bratom i sestricom, a spominje se i otac koji je umro. Osim u Zagrebu radnja se odvija i u malom slovenskom selu gdje Anđelka provodi svoja ljeta kod bake i djeda. Likovi su isti kao i u prethodno navedenim djelima, no spisateljica opisuje nove zgode. Ponovno imamo motive siromaštva, ljepote prirode, posebno proljeća, Anđelkine ljubavi prema selu i druge. I ovog nam puta priče donose pouke koje proizlaze iz plemenitosti male djevojčice. Duhovite elemente primjećujemo u priči koja je i sam naslov djela „Šašavi dan“, gdje su jedan dan baka i mala Anđelka zamijenile svoje uloge. Zanimljivo je promatrati kako pokušavaju nadmudriti jedna drugu (Martić, 1978).

U ovom je razdoblju Anđelka Martić napisala i djelo „Zarobljenik šumske kuće“. Bitna je razlika u tome što ovog puta glavni lik nije djevojčica, već Anđelka u odrasloj dobi. Povezanost s ostalim djelima iz ove faze je realistično prikazivanje. Spisateljica se odmaknula od djetinjstva i male zaigrane djevojčice i dala nam je uvid u to kako se njena ljubav prema prirodi razvila, od malih nogu pa sve do sada. Brojnim opisima prirode i šume u kojoj se odvija radnja naglašava povezanost između čovjeka i prirode. Iznosi koristi koje čovjek ima od prirode, te na koji se način može brinuti o prirodi. Ljepote šume su prikazane u svim godišnjim dobima, a svako od njih nosi nešto čarobno sa sobom. Kao i u djelu „Djedica pričalo i čarobni vratak“, gdje djed razbija monotoniju knjige svojim fantastičnim pričama, tu ulogu sada ima lugar Matija. Osim što priča fantastične i izmišljene priče, također daje i poučan karakter djelu jer iznosi zanimljive činjenice o šumi. Uglavnom prevladava ležerno pripovijedanje, ali katkad dolazi do dramatičnih situacija pri susretu s raznim šumskim životinjama (Martić, 1989).

5.2.2. KARAKTERISTIKE LIKOVA

Glavni lik koji se priteže u svim djelima ove faze je djevojčica; mala Anđelka, iz periferije grada Zagreba, koja svoje slobodne dane voli provoditi na selu kod bake i djeda. Ostali likovi su uglavnom za nju bliski ljudi. Posebno spominje majku, brata, sestru, baku i djeda. Oca spominje nešto manje jer je umro od bolesti dok je ona bila još dijete. Od tada je uglavnom stigla neimaština, jer je majka postala jedini skrbnik svoje obitelji. Anđelka je stoga veoma cijeni, što se može vidjeti iz brojnih priča. Upravo zbog izostanka majke, koja često radi, proizlazi Anđelkina usamljenost, ali i brojni događaji koji su se zbog toga zbili. Iako je u većini priča prikazana neimaština, Anđelka je i dalje veselo, zaigrano i maštovito dijete. Spisateljica u svojim djelima voli iznijeti pouku za djecu pa često sebe, kao lika djevojčice, prikazuje kao racionalnije biće, nego što bi jedna djevojčica mogla biti. Opravdanje za njezinu racionalnost u djelima proizlazi iz nje same, zbog načina života kojim je živjela. Posebno veselu djevojčicu možemo vidjeti u djelima koja govore o vremenu provedenom na selu uz djeda i baku. Veliki su značaj za nju imali baka i djed i njihova malena, ali uredna kućica. Tamo više nije bila djevojčica u neimaštini, jer je rijetko tko u selu imao puno. Lik Djeda se provlači kroz njene brojne priče, jer je imao veliku ulogu u njenom životu. On je u njoj probudio ljubav prema pričama, koje je toliko puta smišljao.

Djelo „Proljeće, mama i ja“ sadrži priče u kojima su brojni likovi iz Anđelkina djetinjstva. To su uglavnom ljudi koje je Anđelka veoma voljela i oživjela ih je u svojim pričama. Jedan od likova koji se najčešće pojavljuje je Anđelkina majka. Prikazana je kao snažna žena, koja se skrbi o svoje troje djece. Često radi, pa je uglavnom nema kod kuće, ali Anđelka je zbog toga cijeni i voli. Događaje s majkom uglavnom pokreće Anđelkina ljubav prema njoj. Tako su nastale priče u kojima se mala Anđelka snalazi kako bi majci poklonila cvijeće i školjku. Djevojčica je prikazana kao izrazito plemenita. Iz čega proizlaze brojne pouke. Lik majke se spominje u gotovo svim pričama, jer je ona konstanta u njenom životu. Priče u kojima se majka pojavljuje kao jedan od likova su „Proljeće, mama i ja“, „Lav u sjenici“, „Katica karanfila“, „Tombola“, „Gospođica“. Prikazana je kao požrtvovna žena koja skrbi o svojoj djeci. Brižna je majka i pokušava ugoditi svojoj djeci koliko je moguće s obzirom na neimaštinu u kojoj žive. Anđelka je prikazana kao djevojčica koja je zaštitnički nastrojena prema svojoj majci, te joj pokušava uljepšati i olakšati život. Ponavlja se motiv u kojem djevojčica želi obradovati svoju majku ali problem joj stvara nedostatak novaca. Ipak se na kraju sve dobro svrši, zbog njene dobroćudne naravi. Često je prikazana razumnijom od svojih vršnjaka. Siromaštvo ju je naučilo skromnosti i tome da cijeni male stvari. Plemenitost

kod djevojčice Anđelke možemo primijetiti i u pričama „Matek-golovratek“ i „Baba Kata“ u kojima djevojčica spašava dječaka Mateka od dječjeg izrugivanja, a babu Katu od ružnih riječi koje kruže o njoj. Baba Kata se često spominje i u drugim Anđelkinim pričama, jer ima posebno mjesto u njenom životu. Iako su je svi plašili s pričama o babi Kati, ona je uvidjela njenu dobrotu. Njihovo je prijateljstvo počelo kad je baba Kata spasila malenu Anđelku od smrzavanja. Od tad je Anđelka puno vremena provodila s babom Katom, jer se često prva vraćala iz škole, pa da ne bude sama. Iako je i sama živjela u siromaštvu, baba Kata je voljela pomagati Anđelki i njenoj obitelji. Lik Anđelkina oca se ne spominje u puno priča, jer je umro kada je Anđelka imala devet godina. U priči „Lav u sjenici“ otac je prikazan kao zaštitnik svoje djece, ali i razumna osoba. „Kao tata“ je priča koja je napisana u sjećanja na oca. Možemo primijetiti dozu tuge i nostalgije u ovoj priči, ali samo kod reakcija starijih; bake i djeda koji su brižno čuvali sinove stvari. Anđelka i brat Ivica s druge strane prikazuju veselje koje im je donosio otac, te žele bar u nečemu biti kao on. Ivica je sretan što može izraditi skulpturu kao tata, dok Anđelka može napisati lijepe pjesmice kao tata. Tu možemo naslutiti od koga je Anđelka naslijedila svoj talent. Osim u ovoj priči i u brojnim drugima se spominje Anđelkin brat Ivica. Daje mu posebnu pažnju u svojim djelima jer je i on, nažalost izgubio svoj život u preranoj dobi. Ivica je, nakon očeve smrti prikazan kao zaštitnik obitelji. Brine za svoje sestrice, a ponekad i privređuje iako je tek dječak. Važnu ulogu u Anđelkinom životu imala je i njena učiteljica. U priči „Školjka“ možemo primijetiti njihov odnos. Anđelka je umjesto cvijeća, koje su svi u razredu donijeli za učiteljicu, donijela malu školjku koju je namijenila baš za nju. Bilo joj je neugodno jer ima tako skroman dar za svoju dragu učiteljicu, a htjela joj je pokloniti nešto posebno. Učiteljica joj na to odvrća da joj je to najdraži dar koji je dobila. Učiteljica je razumjela Anđelkinu situaciju i sa puno ljubavi ju je ohrabrila. Kao što saznajemo iz njezine autobiografije učiteljica ju je često poticala na pisanje i čitanje. Jako ju je voljela i ovim joj je dijelom dala posvetu. U priči „Gospođica“ spisateljica naglašava kako živjeti u neimaštini i nije toliko loše jer zna cijeniti prave stvari u životu. U većini se priča spominju Anđelkine djed i baka sa sela. Anđelka posebno voli to malo selo kako zbog bake i djeda, tako i zbog okruženja. Posebnu pažnju pridaje djedu koji veoma voli pričati priče. Duhoviti elementi proizlaze iz toga što djevojčica Anđelka često ne razlučuje koje su to priče istinite, a koje su tek djedova izmišljotina. Tako je jednom zgodom strgala stari sat kukavicu jer joj je djed ispričao priču da se u njemu nalazi prava mala ptičica. Ovdje dolazi do izražaja odgovornost koju osjeća baka prema svojim unučićima. Opominje djeda da ne smije izmišljati takve priče. Dok je djed prikazan kao bezbrižan i umoran starac, baka je prikazana kao vrijedna i odgovorna starica. Jednom je prilikom, koju opisuje priča „S bakom

u Zagorje“, baka odvela svoju djevojčicu na dug put do Zagorja kako bi se malo zabavila sa rođacima. Djevojčica je ovdje prikazana s pomalo odraslim načinom razmišljanja, a taj je da, iako je htjela još par dana ostati s rođacima, ipak odlučila poći s bakom kući kako je ne bi rastužila (Martić, 1973).

Posebnu ljubav i povezanost između djevojčice Anđelke i njenih bake i djeda, spisateljica je iznijela u svojem djelu „Djedica pričalo i čarobni vrutak“. Anđelka je u ovom djelu prikazana kao razigrana i vesela djevojčica, uvijek spremna za akciju. Kada bi joj bilo pomalo dosadno uvijek je pronašla zanimaciju. Njena ljubav prema šumi i prirodi je svakim posjetom bivala sve jača. Osim same prirode voljela je i šumske životinje koje je tako željela prisvojiti za sebe. Tako je jednom zgodom na poklon od prijatelja dobila pticu koju je žarko željela zadržati, no djed joj je objasnio da je to za pticu zarobljeništvo. Anđelka je ipak razumna djevojčica koja ne želi nikome nauditi, a ponajviše se ne želi svađati sa svojim djedom. Kao i u prethodnim djelima i u ovom pronalazimo duhovite elemente. Poput nesretnog razbijanja djedove lule i smišljanja priče kako se to dogodilo. Anđelka je prikazana kao domišljata djevojčica, prepuna mašte. Zbog te je mašte često povjerovala djedu i njegovim izmišljenim pričama. Sam naslov djela je zapravo priča koju je Anđelki ispričao djed, a ona mu je u priču povjerovala i krenula u potragu za čarobnim vrutkom koji će pomladiti njezinog djeda i baku. Vidimo kako je djevojčica dobronamjerna i brižna prema svojim bližnjima. Djevojčica je također društvena pa ju usamljenost rastužuje. Ipak uspijeva pronaći dva prijatelja Matijaža i Janeza. Janez je prikazan kao dječak kojeg je selo etiketiralo kao zločestog dječaka. Slična je situacija bila s babom Katom iz Anđelkinih prethodnih djela, za koju su svi smatrali da je zla. Anđelka i ovaj put želi uvidjeti dobro u ljudima, te maknuti „etiketu“ s dječaka. Voli provoditi vrijeme s njim i daje mu priliku da pokaže kako je uistinu dobar. Jednom joj je prilikom Janez uhvatio ježa, pa je iz te zgode proizašla jedna od djedovih priča. Anđelki se svidio i dječak Matijaž koji joj je poklonio ranije spomenutu pticu. Na kraju su se svi zajedeno igrali i uživali u prirodi. Opis djedova lika nalazimo u većem broju spisateljičinih djela. Razlog tome je kontekst koji je bitan za prepričavanje dogodovština. Djed ima samo jedno oko, jer je drugo izgubio dok je još bio dječak. Osim što je imao samo jedno oko, s kojim je slabo vidio, djed je bio i nagluh, pa bi se djevojčica u razgovoru njim trebala derati. U određenim trenucima djevojčica žali djeda jer je star i nemoćan, ali tek u tim trenucima primjećujemo veliku ljubav koju djevojčica ima prema svome djedu. Motiv koji je spomenut i u prethodnim djelima je djedova sposobnost pričanja priča. Kako i sama djevojčica kaže; to je najveća korist od djeda, uz prenošenje znanja o šumi i šumskim životinjama. Djed je o tome znao mnogo pa je mala

Anđelka voljela s njim ići u šetnju šumom. Lik bake je u ovom djelu prikazan kao nositelj kućanstva i odgovornosti. Jedini djedov zadatak je bio odvesti kravu na pašu, dok je baka obavljala sve druge poslove. Iz tog razloga djevojčica više vremena provodi sa svojim djedom. U priči se spominje i lik Anđelkine tete; tatine sestre, koja živi sa svojim roditeljima. Ne spominje se često, ali njen lik ima važnu ulogu jer njenu tetu zbog jačine prepoznaju u cijelom selu. Upravo zbog nje je Anđelku uspio kući vratiti čovjek iz susjednog sela, kada je zalutala tražeći čarobni izvor (Martić, 1978).

Zgode malene djevojčice Anđelke pratimo i u knjizi „Šašavi dan“. Likovi u pričama su isti kao i u prethodnim djelima. Tu je brižna i radišna majka, otac za kojim žale jer je umro dok su još bili djeca, brat Ivica kao veliki oslonac u Anđelkinom djetinjstvu, sestrice koja se u ovim pričama spominje više nego u prethodnim djelima, iako joj i dalje nismo saznali ime. Od obitelji su tu još i neizostavni baka, djed i teta koji žive na njenom omiljenom selu. Važnu ulogu pridala je i učiteljici koju naziva drugom mamom i učiteljicom s nezaboravnim osmjehom. Osim učiteljice tu je ponovo i baba Kata. U ovim pričama možemo izdvojiti lik djeda, koji donosi važne pouke. Jednu od njih nosi i sam naslov priče „I srcem se sluša“. Djevojčici nije jasno kako njen djed, iako je nagluh čuje razne pojave koje se oko njega zbivaju. Iako djevojčica misli da ju djed zeza, on joj prenosi važnu pouku kako ne moraš sve čuti ušima da bi ih osjetio u srcu. Djed je prikazan kao mudar čovjek, iako ponekad djeluje beskorisno zbog svoje nemoći. U djelima također možemo vidjeti kakav je tada bio odnos između roditelja i djece. Roditelji su uvijek bili u pravu i znali su što govore, dok su ih djeca bespogovorno slušala. Tako se spominje u nekoliko zgoda kako djeca govore „ako je mama tako rekla, onda tako sigurno mora biti“ (Martić, 1978).

„Ni jedan dječji lik ne javlja se kao glavni protagonist knjige, ali su svi kreirani vrlo uspješno. Spisateljica je uspjela nadvladati manu nekih ranijih djela u kojima djecu prikazuje kao staromale. Ovdje likovi mališana izražavaju bitne osobine djetinjstva“ (Težak, 2008; str. 43). Ovu je kritiku iznijela Dubravka Težak, a staromali likovi se odnose na ratna djela u kojima su likovi djece prikazani kao hrabri odrasli ljudi, te na određena djela iz faze djetinjstva u kojima su likovi djece prikazani previše racionalno i prepuni suosjećanja. Glavni je lik ovog djela također sama spisateljica, no ovog puta više nije u poziciji djeteta već odrasle žene. Likovi koji prevladavaju u ovom djelu su uglavnom životinje. Zbog tih je životinja i nastao naslov djela. Pod „zarobljenike“ se smatraju sova koja je uletjela kroz dimnjak i nije mogla kroz njega izaći, te obitelj puhova koja se nije dala iz te iste kuće. Ligar Matija predstavlja starog i mudrog lika, koji s obzirom na iskustvo i godine zna mnogo o šumi i

šumskim životinjama. Anđelka je upravo zbog toga voljela njegovo društvo, jer je i sama znala mnogo o šumskom svijetu. Anđelka je u šumi pronalazila svoj mir i mjesto za opuštanje. Bila je oduševljena svakom malom životinjom na koju bi naišla. Uglavnom su u djelu opisani baš ti susreti sa životinjama. Posebno dramatični ishod ima priča pod nazivom "Opasan susret" u kojoj su glavni likovi dva dječaka i opasna lisica. Bezbrizno lutajući šumom, dječaci nailaze na lisicu za koju su mislili da je pitoma. U zadnji čas ih spašava lugar, koji im objašnjava da se tako mirno ponašaju bjesne i bolesne lisice. Zgode kao što je ova imaju poučan karakter, koji uglavnom nosi sam lik lugara Matije. Kao što spominje Dubravka Težak u svojoj kritici, djeca su ovdje prikazana naivno i zaigrano. Reakcije su prilagođene i prikazane istinski dječjima. (Martić, 1989)

5.3. FANTASTIČNA FAZA

„Meni je najvažnije da u svakoj mojoj bajci živi priroda, da pokazuje svoju ljepotu, ali i surovost. U mojim bajkama dobro uvijek pobjeđuje, ma kako se do pobjede teško došlo. Ispravljaju se nepravde. Junaci su spremni žrtvovati se jedni za druge i sretni su kad ispune svoj cilj. Želim da kroz moje bajke djeca shvate da dobro i lijepo moraju pobijediti zlo i rugobu. I to ne samo u bajci“ (Zalar, 2010; str. 123).

Ovo su riječi same Anđelke Martić koja opisuje na što je to pazila kod pisanja svojih bajki. Bajke su ono čime započinje treća, a ujedno i zadnja faza Anđelkina stvaralaštva. Ova se faza veoma razlikuje od prethodnih jer sadrži fantastične elemente, dok se prethodne baziraju na realističnom prikazivanju, kako likova tako i događaja. Likovi i događaji u ovim djelima čarobni su i živopisni. U ovoj je fazi Anđelka napisala niz bajki poučnog karaktera. Odmaknula se od pisanja o svom životu i odlučila je dati mašti na volju. Poučena raznim djedovim pričama i sama se okušala u smišljanju priča. Radnja se u ovim djelima najčešće odvija u šumi, stoga vidimo da se Anđelkina ljubav prema šumi provlači, od ratne pa sve do fantastične faze njezinog stvaranja. Šuma je za nju i u djetinjstvu predstavljala čarobno mjesto puno mogućnosti. Bajke za spisateljicu imaju posebnu važnost, jer su je u djetinjstvu uveseljavale kada je prolazila teške trenutke, poput očeve smrti U ovoj je fazi Anđelka napisala dvije zbirke bajki. Prva je „Dječak div i druge bajke“, a druge je „Tri lisice i šumski car i druge bajke“.

5.3.1. KARAKTERISTIKE IZABRANIH DJELA

Kao i svaka bajka, tako i Anđelkine bajke imaju svoju dušu. One su ispunjene bogatstvom opisa prirode, koji je nužan za postizanje čarobnog dojma koji nam pruža bajka. Isprepliću se brojni svjetovi, poput vilinskog, svijeta divova, patuljaka i slično. Mnogo o spisateljičinoj pustolovini s bajkama saznajemo u razgovoru s autoricom u knjizi „Stala vila da napoji konja“. Spisateljica kod kuće nije slušala bajke jer joj je otac bio bolestan, a majka je puno radila. S bajkama se najranije susrela u Gradskom dječjem skloništu gdje su se osim pričanja bajki, izvodile i predstave na temelju njih. Osoba koja joj je djetinjstvu pričala bajke je bio njen djed, kojeg smo spomenuli u ranijim poglavljima. Spisateljica je posebno cijenila i voljela spisateljicu Ivanu Brlić-Mažuranić. Njezine bajke su joj bile uzor, pa je čak i svoje dijete nazvala po jednom od likova (Zalar, 2010).

U djelu „Dječak div i druge bajke“ nalazimo četiri čudesne bajke. U sve četiri bajke mjesto radnje je u šumi. Šuma predstavlja čarobno mjesto puno neobičnih likova. Uglavnom se i sam zaplet priče događa u šumi, gdje junaci iz priča nailaze na prepreku do ostvarenja cilja. U bajci „Čudesni cvjetić rastić“ nailazimo na brojne pouke koje proizlaze iz postupaka likova. Glavni junak je pokazao hrabrost i poštovanje prema drugim likovima, stoga je uz njihovu pomoć uspio ostvariti zadani cilj. Bajka „Nađenko i patuljci“ šalje nam poruku da se dobro dobrim vraća. Ukoliko dobro činimo za druge, oni će nam to dobro i vratiti. Isto tako u borbi protiv zla uvijek je lakše imati društvo i na nekoga se osloniti. Bajka „Mladoženje i medvjedica“ pomalo se razlikuje od ostalih Anđelkinih bajki. Podsjeća na narodne bajke u kojima su prinčevi i princeze zarobljeni u tijelima životinja, sve do poljupca prave ljubavi. Bajka po kojoj knjiga nosi naziv „Dječak div“ poučna je priča o dječaku koji se svega bojao. Tematika ove priče namijenjena je djeci koja često imaju iracionalne strahove. Moguće ih je pobijediti uz pomoć najbližih (Martić, 2002).

Zbirka bajki „Tri Lisice i šumski car i druge bajke“ sadrži pet bajki različitog karaktera. „Ajana“ je jedina bajka u kojoj je glavni lik djevojčica. U bajci nailazimo na vilinski svijet, koji u ovoj prilici prikazuje zlo. Neobičan je to slučaj jer su često u pričama vile prikazane kao prelijepe, dobre djevojke. Zlo je proizašlo iz njihove dosade i potrebe da se zabave. U bajci „Zla neman i dobri div“ već u naslovu naslućujemo da se radi o borbi dobra i zla. Dječak je prevalio dalek put da bi pronašao dobrog diva da ih spasi. Maleni junak traži junaka. Bajka „Ukradeni smijeh“ skreće nam pažnju na to koliko je bitno u životu biti nasmijan i biti okružen nasmijanim ljudima. Sreća je ono što naš život čini ljepšim. Bajka „Tri lisice i šumski

car“ donosi nam posebnu pouku, a ta je da uvijek pružimo pomoć onome tko je u potrebi. Zadnja je bajka „Posljednja čarolija starog čarobnjaka“. Bajka govori o prolaznosti života i potrebi da čovjek za sobom ostavi trag (Martić, 2002).

5.3.2. KARAKTERISTIKE LIKOVA

„Spisateljica kao da likove skicira i to u njihovim najvažnijim svojstvima koja su bitna za priču, a one druge ostavlja slobodnoj imaginaciji djeteta. Zbog toga su te bajke pogodne za maštanje i nadograđivanje priče, kao i za kreativnu obradu uz pomoć odrasle osobe“ (Zalar, 2002; str. 11).

Anđelka Martić se udaljila od klasičnog iscrtavanja likova iz bajki, poput savršenih i predivnih prinčeva i princeza, te nailazimo na mnogo neobičnih likova, kojima je stanište uglavnom u šumi. Zanimljivost kod likova su njihova imena koja uglavnom odaju njihovu osobnost, izgled ili smisao u životu. Osim već postojećih likova dječaka, djevojčica, šumskih životinja i čarobnog svijeta, Anđelka voli izmišljati nove neobične likove, koji su uglavnom veoma ružni ali dobri u duši. Junaci u bajkama su najčešće oni najmanji i najslabiji od kojih se to nikad ne bi očekivalo. Time spisateljica želi ohrabriti svoje najmlađe čitaće. Jer nije sve u godinama i veličini.

Zbirka bajki „Dječak div i druge bajke“ sadrži bajke prepune neobičnih likova. U bajci „Čudesni cvjetić rastić“ glavni junak priče je dječak Rastan, čije i samo ime govori da je predodređen za to da pronađe cvjetić rastić i spasi kraljevstvo. Osim imena poticaj za izvršenje zadatka proizlazi i iz težnja da osveti majku. Zbog svoje dobroćudnosti dječaku najprije pomaže šumsko biće Ni ptica-ni zvjerk. Neobično ime opisuje i neobično biće. Nakon toga pojavljuje se zajednica patuljaka koje Rastan spašava od strašnog letećeg bivola. Smilovao se bivolu, te ga na kraju borbe nije ubio. Ovdje vidimo pouku u njegovu djelu, rekavši patuljcima da, ako ga ubiju bit će gori i od njega. Kasnije mu se ovo djelo isplatilo jer ga je bivol na kraju priče odveo kući. U bajci se također nalazi i vilinski svijet koji pokazuje razmjer dobra i zla. Zla vila pakosti Dobroj vili, no Dobroj vili pomaže dječak Rastan. Dobro uvijek pobjeđuje zlo, pa je tako Dobra vila pomogla Rastanu da nađe svoj čarobni cvjetić. U bajci „Nađenko i patuljci“ glavni lik također ima simbolično ime. Ono govori o njegovom porijeklu. Starac i starica pronašli su ga u šumi, nakon što ga je Zloduh ukrao kralju i kraljici. Nađenko nailazi na brojne likove, poput patuljaka, kojima spašava dijete, zmiju kojoj laska i mnoge druge šumske životinje. Zbog svog lijepog odnosa prema drugim bićima, sva su mu ona došla u pomoć kada se borio sa Zloduhom, čije ime odaje njegov karakter. U bajci

„Mladoženje i medvjedica“ nailazimo na likove trojce braće, od kojih je samo najmlađi bio dobra srca i dovoljno čestit da oženi medvjedicu, kako bi ispunio svoje obećanje. Medvjedica je zapravo začarana princeza, a simbolizira unutarnju ljepotu koju donosi karakter osobe. Na kraju jedno i drugo bivaju nagrađeni jer se medvjedica oslobodila zle kletve, a mladić je dobio za ženu prekrasnu princezu. Bajka „Dječak div“ govori o dječaku Borku, kojeg su često nazivali i Bojko, jer se svega bojao. To mu je veoma smetalo, ali nije si mogao pomoći. Jednog je dana pobjegao u šumu, koja mu nosi neobičan preokret. Susreće šumskog čarobnjaka koji ga je na njegovu molbu pretvorio u diva. Kao div, ničega se nije bojao, no shvatio je da ono što je bilo gore od straha je usamljenost. Sada su se svi bojali njega. Ovdje vidimo kako nam u životu ipak treba netko, nije lako biti sam. Na kraju ga spašava djevojčica koja je izrekavši riječi da ga se ne boji, pretvorila strašnog diva opet u dječaka. Ispostavilo se da su to zapravo brat i sestra koji se nisu dugo vidjeli (Martić, 2002).

Zbirka bajki „Tri lisice i šumski car i druge bajke“ upoznajemo razne likove. „Ajana“ je bajka u kojoj djevojčica kao glavni lik spašava svog malog brata od zlih vila iz Vilinčarstva. Kao i u prethodnim bajkama, Ajana je bila dobra prema ostalim šumskim bićima pa joj se dobrota i isplatila. Ono što je zanimljivo u ovoj priči je način na koji djevojčica mora iskazati svoju dobrotu. Jedino ako uistinu i bez žaljenja želi pomoći nekome onda će joj se dobro ostvariti. Tako je spasila malenu ptičicu i uspjela je doći do Ptice Čudesnice. Osim tog neobičnog bića Ajana susreće i malog patuljka zanimljivog imena. Zove se Viđenko kada želi da ga netko vidi, a Neviđenko kada ne želi. Ajana je zatim sreća strašnog guštera kojeg je osvojila dajući mu kompliment. Ovo nam djelo govori kako lijepa riječ ima veliku moć. Zatim je naletjela na veliko ružno čudovište kojeg je pobijedila čarobnim riječima. Ajani su se u završnoj borbi protiv vila pridružili prijatelji koje je susrela na svojoj pustolovini. U bajci „Zla neman i dobri div“ glavni lik je dječak Tihon koji je jedini uspio doći do diva. Zaplet priče nam donosi starac koji seljane upućuje na dobrog diva koji im može pomoći u borbi protiv nemani. Tihon u šumi susreće čudnovato biće kojem pogađa ime. Ime je vrlo lako pogodio jer se odražavalo na njegovom izgledu. Imao je gvozdene zube, stoga je i dobio ime Gvozdenzub. Upoznaje i spašava staru, dobru vješticu koja je dugo zarobljena u provaliji. U ovome djelu nailazimo na dobre vile koje su pomagale starici. Kada ju je spasio starica se pretvori u predivnu djevojku. Tihonu u svemu pomaže čarobni orah kojeg mu je poklonio starac na početku priče. Nakon dugog puta pronalazi diva koji je pobijedio zlu neman. U bajci „Ukradeni smijeh“ junak Ivor kreće na pustolovinu da od zle carice vrati princezi Jeleni njen smijeh. Od neobičnih likova u ovoj priči susrećemo vješticu, koja prikazuje zlo, te patuljka i

vile uz pomoć kojih Ivor dolazi na cilj. Ivor se žrtvuje kako bi spasio princezu, što nam pokazuje da se ponekad za naše voljene treba žrtvovati. U bajci „Tri lisice i šumski car“ glavni su likovi životinje, za razliku od prethodnih bajki. Tri lisice; sestrice susreću šumskog cara kojeg je jedinog spasila najmlađa od njih. Šumski car ih je naučio važnu lekciju, ali pokazuje i ozbiljnost svoga posla. Iz tog se razloga najmlađa sestra trebala žrtvovati kako bi spasila svoje sestrice. To je učinila bez razmišljanja, u čemu vidimo njenu hrabrost i veliko srce. Glavni lik bajke „Posljednja čarolija starog čarobnjaka“ je čarobnjak Mirot koji želi izvesti svoju posljednju čaroliju. Tom bi čarolijom nekoga usrećio, a ta bi ga osoba nosila u mislima kad ga više ne bude. Ispostavilo se da je teško naći osobu kojoj bi čarobnjak učinio sreću, a da ona ostane zahvalna. Na kraju ipak pronalazi Luku kojemu je jedina želja pronaći prijatelja Marka. Odbija čarobnjakovo bogatstvo i moli ga da mu vrati prijatelja. Čarobnjak je napokon bio zadovoljan jer je ovaj mladić bio dostojan njegove zadnje čarolije.

6. NAGRADE

Anđelka Martić je tijekom svog književnog stvaralaštva dobila brojne nagrade. Jedna od njih je orden rada sa zlatnim vijencem za svoj književni rad. 1969. godine primila je nagradu „Ivan Goran Kovačić“ koju su joj dodijelili čitatelji. Slijedi nagrada festivala „Kukuriček“ 1971. godine. Nagradu „Kurir Jovica“ dobila je 1972. godine koju dodjeljuje Savet za vaspitanje i zaštitu dece Jugoslavije. Poljsku nagradu „Orden smijeha“ primila je 1973. godine. Spisateljici je ova nagrada najznačajnija, a donio ju je roman „Pirgo“. Ono što je posebno kod ove nagrade je to što je Anđelka prva spisateljica izvan Poljske koja je dobila ovu nagradu. Isto tako, kod ove je nagrade specifično to što ju dodjeljuju djeca, a namijenjena je ljudima osobito zaslužnima za vedrije i ljepše djetinjstvo. Primajući nagradu Anđelka je morala dati obećanje da će „usprkos vjetrovima i olujama uvijek biti vesela, i to veselje i drugima prenositi.“ Nakon toga je 1975. godine, dobila nagradu „4. Juli“ za svoje književno stvaralaštvo. To je nagrada Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije. 1977. godine je dobila nagradu Ivana Brlić-Mažuranić za knjigu „Djedica pričalo i čarobni vrutak“. Dobila je i Povelja Zmajevih dječjih igara 1984. godine za životno djelo.

7. ZAKLJUČAK

Anđelka Martić se najbolje snalazila u iznošenju realističnih događaja. Iz tog je razloga veći dio svog književnog stvaralaštva podredila pisanju o događajima iz vlastitog života. Zanimljivo je to što su njena djela ujedno i neka vrsta spisateljičine autobiografije. Kroz ta djela možemo pratiti spisateljičin život od djetinjstva, pa sve do kraja rata u kojem je i sama sudjelovala. Anđelka je svoja djela napisala nakon rata, stoga je njeno pisanje bilo retrospektivno. Kao da se sjeća nekih ljepših vremena iz djetinjstva i tmurnih vremena koje je provela za vrijeme rata. Kada je već dosegla spisateljsku zrelost, odlučila se upustiti u pisanje bajki. Velik je to preokret, u odnosu na prijašnja djela, no Anđelka se i u ovom slučaju dobro snalazila.

Kao što je ranije u radu spomenuto, Anđelka je dječjim romanom „Pirgo“ sama sebi postavila visoku ljestvicu. Roman je dobro prihvaćen, kako kod starijih tako i kod djece. Razlog tome je glavna linija fabule koja govori o povezanosti dječaka i laneta, u okrutno vrijeme rata. Ono što je spisateljica postigla u ovom romanu, a to prikaz istinskih dječjih osjećaja i reakcija, nije uspjela prikazati i u drugim ratnim djelima za djecu. Rat je teška tema, osobito kad su u pitanju djeca. Takva djela uglavnom padnu u zaborav, kada se smire snažni osjećaji i tenzije nakon rata. Strašni prikazi ratnog stradavanja i mržnje, danas su neprihvatljivi. Iz tog razloga, Anđelkina ratna djela nisu došla do izražaja.

LITERATURA

- 1) Brešić, V. (1997). Autobiografije hrvatskih pisaca. Zagreb: AGM.
- 2) Hranjec, S. (2006). Pregled hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Školska knjiga.
- 3) Idrizović, M. (1984). Hrvatska književnost za djecu: sto godina hrvatske dječje knjige. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- 4) Martić, A. (2002). Dječak div i druge bajke. Zagreb: Golden marketing.
- 5) Martić, A. (1976). Dječak i šuma. Zagreb: Mladost.
- 6) Martić, A. (1978). Djedica pričalo i čarobni vrutak. Zagreb: Mladost.
- 7) Martić, A. (1951). Mali konjovodac. Zagreb: Novo pokoljenje.
- 8) Martić, A. (2004). Pirgo. Zagreb: Golden marketing.
- 9) Martić, A. (1973). Proljeće, mama i ja. Sarajevo: Svjetlost.
- 10) Martić, A. (1978). Šašavi dan. Zagreb: Mladost.
- 11) Martić, A. (2002). Tri lisice i šumski car i druge bajke. Zagreb: Golden marketing.
- 12) Martić, A. (1956). Vuk na Voćinskoj cesti. Zagreb: Mladost.
- 13) Martić, A. (1989). Zarobljenik šumske kuće. Zagreb: Mladost.
- 14) Pavković, M. (2000). Razgovori. Koprivnički Bregi: Animaton.
- 15) Težak, D. (2008). Portreti i eseji o dječjim piscima. Zagreb: Tipex.
- 16) Zalar, D. (2010). Stala vila da napoji konja: izbor suvremene hrvatske bajke. Zagreb: Knjiga u centru.
- 17) Zalar, I. (1991). Hrvatski dječji pisci, Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada, te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Dora Kolar

Zagreb, rujan 2020.